

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

**Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра теорії та історії держави і права**

Онищук І. І.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

**Методичні вказівки для виконання самостійної
роботи здобувачів вищої освіти денної форми
навчання**

**Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма «Міжнародне та європейське право»
Спеціальність 081 Право
Галузь знань 08 Право**

м. Івано-Франківськ – 2023

Схвалено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 30 серпня 2023 року).

Затверджено на засіданні Науково-методичної ради Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 19 вересня 2023 року).

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 21 вересня 2023 року)

Рецензенти:

Шутак І. Д. – член-кореспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри права та публічного управління ЗВО Університет Короля Данила, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України.

Сворак С. Д. – професор кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор.

Розробник (керівник навчальної дисципліни):

Онищук І. І. Методичні вказівки для виконання самостійної роботи здобувачів вищої освіти денної форми навчання за освітньо-професійною програмою «Міжнародне та європейське право» з навчальної дисципліни «Теорія держави і права». Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2023. 99 с.

Методичні вказівки розроблені на основі Навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти (кваліфікація: бакалавр права) з галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право Освітньо-професійної програми «Міжнародне та європейське право», затверджені Вченою радою Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника 21 вересня 2023 року і призначені для виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Теорія держави і права».

Подано загальні й методичні вказівки для виконання самостійної роботи, питання й практичні завдання для самостійної роботи, перелік рекомендованої літератури.

Методичні вказівки призначені для здобувачів вищої освіти, науковців і викладачів.

© Онищук І. І., 2023

© Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, 2023

ЗМІСТ

Вступ

Загальні вказівки для виконання самостійної роботи

Методичні вказівки для виконання самостійної роботи

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна

Тема 2. Походження держави.

Тема 3. Поняття та сутність держави.

Тема 4. Функції держави.

Тема 5. Форма держави.

Тема 6. Механізм та апарат держави.

Тема 7. Походження та історичний розвиток права.

Тема 8. Поняття, сутність та цінність права.

Тема 9. Право і людина. Правовий статус особи.

Тема 10. Право і суспільство. Громадянське суспільство.

Тема 11. Правова держава та верховенство права.

Тема 12. Право в системі соціального регулювання.

Тема 13. Правове регулювання. Механізм правового регулювання.

Тема 14. Законність і правопорядок.

Тема 15. Правосвідомість і правова культура.

Тема 16. Принципи права.

Тема 17. Норма права.

Тема 18. Джерела права.

Тема 19. Нормативно-правовий акт як джерело права.

Тема 20. Правотворчість.

Тема 21. Система права.

Тема 22. Система законодавства. Систематизація нормативно-правових актів.

Тема 23. Правовідносини.

Тема 24. Тлумачення норм права.

Тема 25. Реалізація норм права. Застосування норм права.

Тема 26. Юридична діяльність. Юридична практика. Юридичний процес.

Тема 27. Юридична техніка.

Тема 28. Правова поведінка. Правопорушення.

Тема 29. Юридична відповідальність.

Тема 30. Правова система. Основні типи правових систем сучасності.

Рекомендована література до навчальної дисципліни

ВСТУП

Теорія держави і права – перша дисципліна, з якої починається вивчення правознавства у вищих юридичних навчальних закладах. Всі науки, що входять до складу правознавства, мають спільний об'єкт вивчення – державно-правову систему суспільства. Теорія держави і права – фундаментальна наука, що має методологічне значення для всіх галузей юридичної науки.

Теорія держави і права дає найбільш повне уявлення про державно-правові явища і процеси, визначає закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права, закладає основи політичної та правової культури, дає майбутньому юристові загальнотеоретичні знання, необхідні для освоєння інших юридичних дисциплін, а також для практичної роботи.

На відміну від галузевих юридичних наук, теорія держави і права вивчає правову систему суспільства в цілому, її зміст і властивості, закономірності її розвитку і функціонування. Ці загальні властивості і закономірності правової системи суспільства становлять специфічний предмет науки теорії держави і права.

Наука теорії держави і права містить у собі також методологічну частину, у якій досліджуються методи (шляхи, способи, прийоми) пізнання державно-правових явищ.

Оскільки об'єктами професійної діяльності бакалаврів є суспільні відносини в сфері реалізації правових норм і вирішення питань забезпечення законності та правопорядку, бакалавр за спеціальністю 081 «Право» в рамках вивчення дисципліни «Теорія держави і права» готується до наступних видів професійної діяльності, які можна розділити на наступні основні категорії: нормотворча; правозастосовна; правоохоронна; експертно-консультаційна.

Мета викладання навчальної дисципліни – формування в здобувачів вищої освіти компетентностей, які сприяють абстрактному і логічному мисленню, здатності формулювати власні думки, самокритичності, вмінні працювати з джерелами і фактичним матеріалом, грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати, брати участь в аргументованій дискусії.

Для досягнення мети поставлені такі основні **завдання**:

- вивчення основних понять юриспруденції;

- аналіз теорій, причин, закономірностей виникнення, розвитку та функціонування держави і права;
- набуття навичок пошуку інформації щодо державно-правового розвитку України;
- аналіз різноманітних фактів і явищ, формування власних поглядів та презентація їх в усній та письмовій формах.

Результати навчання. Згідно з вимогами освітньо-професійної та освітньо-кваліфікаційної програми здобувачі вищої освіти повинні

знати:

- предмет теорії держави і права та методи його дослідження;
- вчення про походження держави і права;
- поняття, ознаки та форми держави;
- особливості побудови правової держави;
- структуру права і законодавства;
- правотворчість, правозастосування та тлумачення норм права;
- поняття правопорушення та юридичної відповідальності;
- поняття законності та правопорядку.

вміти:

- вільно володіти загальнотеоретичними поняттями і категоріями;
- застосовувати правові знання в юридичній практиці;
- знаходити необхідну юридичну літературу та користуватися нею;
- використовувати свої знання для захисту прав і свобод людини та обґрунтовувати законність своїх рішень;
- здійснювати аналіз суспільних процесів в контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання;
- пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту;
- вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології та бази даних;
- демонструвати необхідні знання і розуміння сутності та змісту державно-правових явищ.

Навчальна дисципліна спрямована на формування ґрунтованої, різнобічно розвинутої особистості, здатної використовувати весь спектр набутих компетентностей для досягнення успіху в

конкурентному середовищі. Набуті в процесі вивчення дисципліни компетентності підвищать конкурентоспроможність молодих фахівців на ринку праці.

Відповідно до наказу МОН України № 1379 від 12.12.2018 р. здобувачі вищої освіти мають набути наступні компетентності:

Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної правничої діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин, принципів і правових інститутів, і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ЗК14. Цінування та повага різноманітності і мультикультурності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота слугує здобувачам вищої освіти з метою якнайкраще засвоїти матеріал навчальної дисципліни «Теорія та історія держави і права». Самостійна робота передбачає опрацювання найбільш спірних і проблемних питань, а також виконання завдань практичного характеру. Для успішної підготовки до цих занять рекомендовано:

- 1) мати зошит, у якому потрібно виконувати завдання;
- 2) виписувати в зошити основні терміни – і наукові, і зафіксовані в чинних та у тих, що втратили чинність, нормативно-правових актах; аналізувати ці поняття;
- 3) використовувати рекомендовану літературу, а також інші джерела, не наведені в списку рекомендованих до вивчення;
- 4) самостійно визначити спірні для юридичної науки і практики ознаки понять, сформульовані вченими або ті, які містяться в чинних нормативно-правових актах, виявляти прогалини та колізії в правовому регулюванні;
- 5) фіксувати питання, що викликають труднощі.

Самостійна робота з теорії держави і права передбачає наступні основні цілі: по-перше, оптимально організувати навчальну працю здобувачів вищої освіти, надати можливість для прояву індивідуальності; по-друге, перевірити якість засвоєння здобувачами вищої освіти відповідної теми курсу на основі їх самостійної роботи з конспектами лекцій, підручниками, науковою, публіцистичною, художньою літературою, законодавством і іншими юридичними актами.

Крім вивчення теоретичних питань, зазначених у планах, здобувач вищої освіти повинен виконувати до кожного заняття серію завдань: термінологічне (засвоєння групи визначень, понять, що надаються до відповідної теми), тестове і практичне (побудова схем, що відображають класифікацію досліджуваних явищ, розв'язання юридичних завдань, вправ).

Належну увагу варто приділяти особистому самостійному вивченню сучасних юридичних праць. Основні джерела повинні бути законспектовані до проведення заняття. Повнота конспектів може бути різною, але не можна перетворювати конспектування в просте переписування текстів досліджуваних документів.

Найбільш ефективне, високоякісне засвоєння навчального матеріалу забезпечується глибоким вивченням, аналізом, порівнянням і узагальненням всіх джерел, які визначаються даними планами.

Під час виконання самостійної роботи рекомендовано фіксувати, конспектувати все нове, що вдалося почути на занятті, доповнювати і уточнювати свої робочі записи, підготовлені матеріали.

З перших кроків вивчення такої складної науки як теорія держави і права варто звикати до різноманіття позицій з певних проблем. Здобувачу вищої освіти необхідно прагнути до того, щоб, зайнявши певну позицію по певному питанню, виробляти в себе здатність її аргументувати.

Виконуючи самостійну роботу, здобувачам вищої освіти потрібно вивчити бібліотечні фонди для виявлення нових джерел наукового характеру з теорії держави і права, відстежувати опублікування нормативно-правових актів, щоб здійснювати високоякісний аналіз на предмет використання засобів і прийомів юридичної техніки.

Наведені вказівки не універсальні. Їх мета – допомогти здобувачам вищої освіти виробити індивідуальну, найбільш прийнятну методику підготовки до занять з теорії держави і права.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна.

Самостійна робота (5 год.):

1. Характерні риси теорії держави і права.
 2. Теорія держави і права як суспільна наука.
 3. Система (структура) юридичної науки.
 4. Загальна характеристика окремих груп наук в системі юриспруденції.
 5. Методи дослідження державно-правових явищ.
 6. Класифікація методів пізнання державно-правової дійсності.
 7. Взаємозв'язок і взаємодія теорії держави і права з іншими суспільними науками.
 8. Місце теорії держави і права в системі юридичної науки.
 9. Теорія держави і права як навчальна дисципліна.
- Співвідношення теорії держави і права як науки і як навчальної дисципліни.

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Яке з визначень правильно відображає предмет теорії держави і права?

а) предметом теорії держави і права є вивчення виникнення і розвитку конкретно-правових систем у всій їхній історичній своєрідності, включаючи випадкові процеси і явища;

б) предметом теорії держави і права є дослідження конкретної галузі права і законодавства;

в) предмет теорії держави і права – загальні закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права як самостійних соціальних інститутів (а також органічно пов'язаних з ними, що відповідають їм явищ і процесів).

2. Яким поняттям позначається сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація

об'єктивних знань про дійсність, а також її результат – сума знань, що є в основі наукової картини світу?

- а) наука.
- б) релігія.
- в) мистецтво.

3. Чим наука теорія держави і права відрізняється від відповідної навчальної дисципліни?

а) наука вивчає всі закономірності виникнення, розвитку і функціонування державно-правових явищ, а навчальна дисципліна тільки ті, які є необхідними для подальшого вивчення юриспруденції;

б) наука вивчає не тільки свій предмет, але і предмети інших наук, а навчальна дисципліна тільки свій предмет;

в) до науки відноситься і те, що вже пізнано, і те, що ще пізнається, а до навчальної дисципліни тільки те, що вже пізнано.

4. У чому відмінність теорії держави і права від галузевих юридичних наук?

а) кожна галузева наука вивчає свій предмет, а теорія держави і права предмети всіх галузевих наук;

б) галузеві науки вивчають відповідні норми, а теорія держави і права все законодавство в цілому;

в) теорія держави і права вивчає загальні закономірності виникнення, розвитку і функціонування держави і права, а галузеві науки – конкретні закономірності даної галузі права.

5. Які функції виконує наука теорія держави і права?

- а) регулятивну і охоронну;
- б) виховну, компенсаційну і політичну;
- в) пізнавальну, інтеграційну і методологічну.

6. До якого поняття відноситься дане визначення: «Система методів, набір способів і прийомів дослідницької діяльності, знання про них»?

- а) методологія;
- б) концепція;
- в) парадигма.

7. Як співвідносяться предмет і метод теорії держави і права?

а) предмет визначає методи його дослідження;

б) методи визначає дослідник, незалежно від предмета дослідження;

в) предмет і метод існують незалежно друг від друга.

8. Яке з перерахованих визначень відповідає поняттю «спеціальні наукові методи»?

- а) методи, які використовуються у всіх конкретних науках;
- б) методи, які використовуються в декількох, але не у всіх конкретних науках;
- в) методи, які розроблені конкретними науками і використовуються для пізнання державно-правових явищ.

9. Який з методів плідно застосовується для аналізу подібності, розбіжності і класифікації правових систем?

- а) статистичний метод;
- б) метод порівняльного правознавства (правової компаративістики);
- в) кібернетичний метод.

10. Для чого необхідний правовий експеримент?

- а) для розвитку юридичної науки;
- б) для того щоб визначити ефективність норми в обмеженому масштабі і не поширювати її недоліки на всю територію держави;
- в) для вдосконалювання правозастосовчої діяльності.

Тема 2. Походження держави.

Самостійна робота (5 год.):

1. Договірна теорія виникнення держави.
2. Психологічна теорія виникнення держави.
3. Теорія насильства.
4. Соціально-економічна (історико-матеріалістична) теорія виникнення держави.
5. Особливості виникнення держав в сучасну епоху.
6. Фактори, що впливають на виникнення сучасних держав.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Скласти таблицю відмінностей держави та первісного суспільства.

Тестове завдання

1. Виникнення держави за класовою теорією обумовлене?

- а) нескінченними війнами;

- б) з'явився поділ суспільства на класи;
- в) трьома великими поділами праці.

2. В додержавний період влада поділялась на?

- а) світську і релігійну;
- б) релігійну і військову;
- в) світську, релігійну і військову.

3. В наслідок поділу влади на «гілки» з'явилась нова?

- а) публічна влада;
- б) законодавча влада;
- в) судова влада.

4. Хто був автором теологічної теорії походження держави?

- а) Арістотель;
- б) Х. Аквінський;
- в) І. Кант;
- г) Т. Гобс.

5. Є два шляхи походження держави це?

- а) Європейський і Африканський;
- б) Європейський і Азійський;
- в) Азійський і Африканський.

6. Характерною рисою виникнення європейських держав була?

- а) наявність приватної власності;
- б) відсутність приватної власності;
- в) приватна власність не мала вирішального впливу на економіку.

7. Як є форми виникнення європейських держав?

- а) Афінська, Римська і Німецька
- б) Афінська, Спартанська та Німецька;
- в) Римська, Візантійська та Афінська.

8. Хто був засновником класової теорії походження держави?

- а) К.Каутський;
- б) Т.Гобс;
- в) К. Маркс;
- г) Б. Спіноза;

9. Коли виникли дві третини існуючих на сьогодні держав?

- а) до XX століття;
- б) до початку Другої Світової війни;
- в) після закінчення Другої Світової війни;

г) в XX столітті.

10. За патріархальною теорією походження держави, держава виникла з ?

- а) волі Божої;
- б) угоди людей між собою;
- в) розколу суспільства на класи;
- г) патріархальної сім'ї.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

- 1. Загальні закономірності виникнення держави.
- 2. Особливості походження держави в різних країнах світу.
- 3. Загальна характеристика теорій (концепцій) виникнення держави.
- 4. Основні причини та умови виникнення держави. Патріархальна теорія виникнення держави.
- 5. Європейський шлях походження держави.
- 6. Азіатський шлях походження держави. Теологічна теорія виникнення держави.

Тема 3. Поняття та сутність держави.

Самостійна робота (5 год.):

- 1. Історична еволюція поняття держави. Основні підходи до розуміння держави: історичний ракурс. Сучасне визначення поняття держави.
- 2. Ознаки, що відрізняють державу від інших аналогічних явищ.
- 3. Політична (державна) влада. Поняття публічної політичної влади. Специфічні риси державної влади. Легітимність і легальність державної влади.
- 4. Поняття та ознаки держави. Суверенітет держави як її центральна ознака. Поняття, ознаки, структура та види державного суверенітету. Співвідношення понять «державний суверенітет», «народний суверенітет» і «національний суверенітет».
- 5. Соціальна сутність держави.
- 6. Класові та загально-соціальні моменти в соціальній сутності держави.
- 7. Соціальне призначення держави.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Суверенна, універсальна організація політичної влади, покликана забезпечити нормальну життєдіяльність людей, що має свою територію, апарат примусу і стягує податки, необхідні для здійснення зовнішніх і внутрішніх функцій»?

- а) партія;
- б) держава;
- в) суспільство.

2. Яка ознака держави є головною, стійкою, закономірною?

- а) територія;
- б) апарат примусу;
- в) податки;
- г) організація політичної влади;
- д) суверенітет;
- е) здатність приймати норми права.

3. Яка ознака відрізняє державу від інших політичних організацій суспільства?

- а) має власність на знаряддя і засоби виробництва;
- б) взаємодіє з міжнародними організаціями;
- в) має прерогативу на видання загальнообов'язкових нормативно-правових актів, суверенітет, територію, апарат примусу, збирає податки.

4. Як називається властивість держави, що виражається у верховенстві державної влади у середині країни і її незалежності зовні?

- а) правосуб'єктність;
- б) суверенітет;
- в) компетенція.

5. У чому полягає основне протиріччя в сутності держави?

- а) у тому, що держава виражає класові і загально-соціальні інтереси;

б) у співвідношенні легітимності державної влади і протиправної діяльності окремих органів держави і посадових осіб;

в) у розбіжності державної влади із громадянським суспільством.

6. Назвіть характерні риси ліберальної моделі співвідношення держави і економіки.

а) свобода особи, заснована на недоторканному праві приватної власності. Пріоритет економічної саморегуляції перед державним втручанням в економіку;

б) держава охороняє конкурентні відносини товаровиробників;

в) усі вище перераховані та антимонопольне законодавство.

7. Які існують розбіжності між поняттями політичної і державної влади?

а) поняття політичної влади містить у собі і поняття державної влади;

б) суб'єктами державної влади є органи держави, а суб'єктами політичної влади виступають не тільки органи держави, але і політичні партії і інші суспільні об'єднання;

в) всі перераховані вище та те, що метод державно-владного впливу (примусу) є прерогативою суб'єктів державної влади.

8. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Сукупність взаємозалежних ознак держави, що відповідають певній соціально-політичній структурі суспільства, що, у свою чергу, обумовлена економічним базисом суспільства»?

а) форма держави;

б) тип держави;

в) механізм держави.

9. З позицій якого підходу до типології держав виділяють рабовласницькі, феодальні, капіталістичні (буржуазні) і соціалістичні держави?

а) цивілізаційного;

б) формаційного;

в) теологічного.

10. Назвіть дослідників, праці яких послужили теоретичною базою виникнення цивілізаційного підходу до типології держави.

а) Джеферсон Т., Медісон Дж., Пейн Т.;

б) Тойнбі А., Вебер М., Зінгер М.;

в) Маркс К., Енгельс Ф., Ленін В.І.

Сформувати письмову відповідь на запитання:

1. Які існують основні підходи до розуміння сутності держави?
2. Які є види влади і яке значення в суспільстві має влада?
3. Що таке публічна влада і чим вона відрізняється від інших форм влади?
4. Розкрийте поняття державного суверенітету.
5. Що таке суверенітет народу та нації?
6. Яке соціальне призначення держави?
7. Чим характеризуються функції держави?
8. Якими формами і методами здійснюються функції держави.

Тема 4. Функції держави.

Самостійна робота (5 год.):

1. Еволюція функцій держави.
2. Поняття та ознаки форм здійснення функцій держави.
3. Поняття та різновиди правових форм здійснення функцій держави.
4. Поняття та різновиди організаційних форм здійснення функцій держави.
5. Методи здійснення функцій держави.
6. Фактори, що визначають напрямки діяльності держави та зміст її функцій.
7. Політична, економічна, соціальна, культурна, фінансова, екологічна, правоохоронна та інші внутрішні функції держави.
8. Функції оборони держави, підтримання світового порядку, міжнародного співробітництва та інтеграції у світову економіку як основні зовнішні функції держави.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Проблемні питання і матеріали для обговорення

1. Який взаємозв'язок існує між динамікою розвитку держави і її функціями?

2. Яким чином у зв'язку із цим можуть змінюватися поняття, зміст і класифікація функцій держави?

3. За якими критеріями відбувається класифікація функцій держави на основні і неосновні, внутрішні і зовнішні? Аргументуйте відповіді?

Завдання

1. «Всі функції, без яких держава не може обійтися, є для неї необхідними, але на певному етапі розвитку держави або при своєрідній, екстремальній ситуації, та або інша функція може стати чільною, пріоритетною в порівнянні з іншими. Саме так відбулося з функцією оборони нашої держави в період Великої Вітчизняної війни. Під час екологічних катастроф головною функцією може стати природоохоронна.

Вивчіть рекомендовану літературу і підготуйте повідомлення про поняття і зміст функцій держави, основні внутрішні і зовнішні функції держави.

2. Функції Української держави на сучасному етапі.

Які фактори лежать в основі еволюції функцій сучасної Української держави?

Проблематика функцій Української держави в сучасних умовах досить актуальна. В епоху переходу від одержавленої економіки до різноманіття форм власності, від тоталітаризму до політичного плюралізму, проголошення завдань побудови демократичного, правового суспільства тощо функції держави також зазнали істотної трансформації. Серед факторів, що лежать в основі еволюції функцій Української держави, варто назвати також необхідність участі сучасної держави в міжнародному співробітництві для вирішення глобальних проблем сучасності та ін.

Розкриваючи тему, зверніть увагу на характеристику основних факторів, що спричиняють зміни функцій Української держави, у тому числі: перехід до ринкової економіки, інтеграція України у світове співтовариство тощо.

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься визначення: «Основні напрямки діяльності держави по вирішенню завдань, що стоять перед нею»?

- а) форми держави;
- б) функції держави;
- в) механізм держави.

2. На якій підставі функції держави поділяються на внутрішні і зовнішні?

- а) за видами галузей державної влади;
- б) за часом дії;
- в) за сферою діяльності.

3. На які різновиди поділяються функції держави залежно від видів галузей державної влади?

- а) внутрішні і зовнішні;
- б) постійні і тимчасові;
- в) законодавчі, виконавчі і судові;
- г) основні і неосновні.

4. Визначте, яка з перерахованих функцій держави відноситься до внутрішніх?

- а) оборони;
- б) соціальна;
- в) інтеграція у світову економіку.

5. Яка функція держави полягає в підтримці достатнього рівня обороноздатності країни з метою попередження і відбиття збройної агресії і організації боротьби проти підривної діяльності іноземних держав?

- а) забезпечення миру і підтримки світового правопорядку;
- б) співробітництва з іншими державами в рішенні глобальних проблем;
- в) оборони.

6. Яка ознака безпосередньо не відноситься до характеристики економічної функції держави?

- а) формування економічної політики;
- б) управління підприємствами, частка державної власності яких становить більше 50%;

- в) припинення монополізму і несумлінної конкуренції;
- г) створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини.

7. Які фактори є вирішальними у визначенні спрямованості діяльності держави?

- а) сутність держави і її соціальне призначення;
- б) форма правління і національно-державний устрій;
- в) політико-правовий режим і адміністративно-територіальний устрій.

8. Яка функція властива державі будь-якого типу?

- а) екологічна;
- б) оборони;
- в) придушення опору скинутих класів.

9. Яка функція держави повинна стати головною в цивілізованому суспільстві?

- а) економічна;
- б) екологічна;
- в) захист прав і свобод людини.

10. Яка функція є новою для Української держави в сучасний період?

- а) регулювання міри праці і міри споживання;
- б) інтеграції у світову економіку і державної підтримки іноземних інвестицій;
- в) оборони.

Тема 5. Форма держави.

Самостійна робота (5 год.):

1. Унітарна держава: поняття, ознаки і види.
2. Федерація: поняття та ознаки.
3. Конфедерація: поняття та ознаки.
4. Імперія та унія як історичні різновиди форм державного устрою.
5. Еволюція монархічної форми державного правління.
6. Історичні різновиди монархій.

7. Абсолютна (необмежена) та деспотична монархія.
8. Конституційна (обмежена) монархія.
9. Дуалістична монархія. Парламентська монархія.
10. Республіка: поняття, ознаки, види.
11. Сучасні різновиди республіки.
12. Президентська республіка.
13. Парламентська республіка.
14. Змішані республіки.

Практичні завдання для самостійної роботи:

1. Проаналізуйте такі дані: «Відповідно до Конституції Португалії главою держави є президент. Він призначає прем'єр-міністра. Законодавчу владу здійснює парламент. Парламент контролює діяльність уряду. Уряд Португалії формується, із представників партій, що мають більшість у парламенті. Уряд відповідальний перед президентом і парламентом». Визначте, яку форму державного правління має Португалія?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

2. Проаналізуйте такі дані: «Відповідно до Конституції Швеції» глава держави – король. Вищим органом державної влади є парламент. Виконавчу владу здійснює уряд (Кабінет Міністрів), який формується при безпосередній участі парламенту та відповідальний перед ним. Парламент має право розпуску уряду. Визначте, яку форму державного правління має Швеція?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

3. Проаналізуйте такі дані: Відповідно до Конституції Австралії глава держави – королева Великобританії, яка здійснює свої повноваження через генерал-губернатора, який призначається

нею. Законодавча влада здійснюється парламентом, виконавча – генерал-губернатором. Уряд утворюється із представників партії, що отримала більшість у парламенті. Уряд несе відповідальність перед нижньою палатою федерального парламенту. Визначте, яку форму державного правління має Австралія?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

4. Проаналізуйте такі дані: «За Конституцією ФРН – Главою держави є федеральний президент, законодавчий орган (парламент) складається з двох палат – Бундестагу та Бундесрату. Уряд очолює канцлер, кандидатуру якого пропонує Президент, а обирає Бундестаг. Міністри призначаються та звільняються Президентом за пропозицією канцлера. Повноваження канцлера досить об’ємні у державному апараті ФРН. Члени уряду відповідальні лише перед канцлером. Контрольні функції по відношенню до уряду має Бундестаг». Визначте, яку форму державного правління має ФРН?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

5. Проаналізуйте такі дані: «Згідно з Конституцією Іспанії главою держави є король, який здійснює повноваження за погодженням з головою уряду. Законодавча влада належить парламенту – Генеральним кортесам. Уряд – Раді Міністрів – очолює голова, кандидатуру якого пропонує король та схвалює парламент. Члени уряду призначаються та звільняються королем за пропозицією голови уряду. Уряд відповідальний за свою діяльність перед парламентом. Визначте, яку форму державного правління має Іспанія?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

6. Проаналізуйте такі дані: «Згідно Конституції Главою держави Люксембург є Великий герцог, якому формально належать повноваження виконавчої влади. Законодавча влада здійснюється парламентом – Палатою депутатів. Фактично виконавчу владу здійснює уряд, члени якого призначаються та звільняються Великим герцогом. Уряд несе відповідальність перед парламентом». Визначте, яку форму державного правління має Люксембург?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

7. Проаналізуйте такі дані: «За Конституцією главою держави Нідерланди є король (королева). Законодавчу владу здійснює парламент – Генеральні штати. Виконавча влада здійснюється урядом, члени і голова якого призначаються і звільняються королем. Уряд несе відповідальність перед парламентом». Визначте, яку форму державного правління має королівство Нідерланди?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

8. Проаналізуйте такі дані: «За Конституцією Швейцарії законодавчу владу здійснює парламент, виконавчу – уряд (Федеральна Рада), який формується із представників партій, що мають більшість у парламенті. Очолює уряд президент, який обирається парламентом. Контроль за діяльністю уряду здійснює парламент». Визначте, яку форму державного правління має Швейцарія?

- 1) монархія парламентська
- 2) монархія дуалістична
- 3) президентська республіка
- 4) парламентська республіка
- 5) змішана республіка

9. Проаналізуйте дані: «Канада у територіальному відношенні поділяється на 10 провінцій та 2 території». У кожній

провінції є своя Конституція, виборча легіслатура, уряд, діє лейтенант-губернатор, який призначається центральною владою (за порадою провінційного уряду). Питання, які провінції можуть вирішувати самостійно, зафіксовані у законодавстві Канади. Визначте, яку форму державного устрою має Канада?

- 1) унітарна держава
- 2) федерація
- 3) конфедерація
- 4) імперія

Тема 6. Механізм та апарат держави.

Самостійна робота (5 год.):

1. Поняття, ознаки та структура механізму держави.
2. Поняття, юридична природа і призначення державного апарату.
3. Співвідношення понять «механізм держави» та «апарат держави».
4. Структура державного апарату.
5. Принципи організації та діяльності державного апарату.
6. Поняття та ознаки органу держави.
7. Класифікація органів держави.
8. Особливості державного апарату України.
9. Система державних органів України.
10. Сучасний стан та перспективи розвитку державного апарату України.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Підберіть поняття до даного визначення «Система державних органів, за допомогою яких забезпечується виконання внутрішніх і зовнішніх функцій держави»?

- а) уряд;
- б) механізм держави;

в) форми держави.

2. Які з перерахованих утворень входять до державного апарату?

а) політичні партії і профспілки;

б) представницькі органи влади; виконавчо-розпорядчі органи; судові органи;

в) церква.

3. До якого поняття відноситься наступне визначення «Відносно самостійна, структурно відособлена частина державного апарату, наділена відповідною компетенцією, яка в процесі реалізації своїх функцій спирається на організаційну, матеріальну і примусову силу держави»?

а) правляча партія;

б) державний орган;

в) орган місцевого самоврядування.

4. Назвіть ознаку, що не відноситься до ознак державного органу?

а) формується з волі держави і від її імені здійснює свої функції;

б) виконує строго визначені, встановлені в законодавчому порядку види діяльності;

в) має юридично закріплену структуру, компетенцію (сукупність прав і обов'язків);

г) діяльність державного органу заснована на принципі координації;

д) наділяється певними матеріальними коштами;

е) наділяється повноваженнями державно-владного характеру.

5. Визначіть, до якого різновиду державних органів відносяться органи, члени яких обираються населенням?

а) первинні;

б) похідні (вторинні).

в) судові.

6. Визначіть, який напрямок діяльності не відноситься до функцій парламенту?

а) прийняття законів;

б) затвердження бюджетів;

в) виконання законів;

г) контроль над урядом у вигляді запитів, обговорень щодо його діяльності.

7. Який орган держави в Україні має право прийняття нормативно-правових актів, що мають вищу юридичну силу на всій території країни?

- а) Президент України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Верховна Рада України.

8. Як називається принцип організації і діяльності апарату держави, що виражається в побудові основних інститутів (гілок) державної влади (законодавчої, виконавчої і судової) на основі чіткого розмежування компетенції з метою запобігання монополізації владних повноважень у руках одного органу?

- а) принцип поділу влади;
- б) принцип демократичного централізму;
- в) принцип бюрократичного централізму.

9. Хто визначає основні напрямки діяльності уряду України відповідно до Конституції?

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Прем'єр міністр України.

10. Який орган здійснює нагляд за діяльністю судів загальної юрисдикції у формах, передбачених законом?

- а) Верховний Суд України;
- б) Конституційний Суд України;
- в) Вищий Адміністративний Суд України.

Тема 7. Походження та історичний розвиток права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Первісне право та його форми.
2. Звичаї, традиції і табу як регулятори поведінки в первісному суспільстві.
3. Трансформація соціальних регуляторів поведінки первісного суспільства в право.
4. Ознаки, що відрізняють норми права від правил поведінки в первісному суспільстві.
5. Раннє звичаєве право як активний фактор державогенезу.

6. Співвідношення права, закону та державного примусу.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Розвиток права у давнину та в середні віки.
2. Закони вавилонського царя Хаммурапі: історія створення, структура викладу, основні інститути та норми, культурне значення.
3. Давньоєгипетське та давньоіндійське право.
4. Давні держави та закони народів Західної Азії.
5. Звичай і закон стародавніх аріїв згідно з Авестою.
6. Право Стародавньої Палестина за правління Давида і Соломона.
7. Правові засади в П'ятикнижжя Мойсея.
8. Правові ідеї у Новому Завіті.
9. Розвиток права у Стародавній Греції.
10. Закони Лікурга.
11. Реформи Солона, установи афінської демократії, право та суд.
12. Право Стародавнього Рима.
13. Закони XII таблиць.
14. Джерела та основні інститути римського права.
15. Звід законів візантійського імператора Юстиніана.
16. Право та держава в середні віки.
17. Право Київської Русі.
18. Арабський халіфат: історія організації влади та управління.
19. Мусульманське право: виникнення, джерела та основні інститути.
20. Чотири школи мусульманського законодавства.
21. Кодекс короля Леовігільда.
22. Виникнення загального права та суду присяжних в Англії.
23. Велика хартія вольностей 1215 р.
24. Від сеньйоральної монархії до станово-представницької та абсолютної монархії.
25. Середньовічне право країн Європи (Партикулярні системи права та збірники законів).
26. Королівська влада та законодавство.
27. Феодальне (помісне, льонове, маноріальне) право.

28. Канонічне право.
29. Міське право.
30. Рецепція римського права.
31. Право та держава у країнах середньовічного Сходу (Індія, Китай).
32. Танський кодекс. Закони династії Мін.
33. Виникнення сучасного права.
34. Реформація: політичні ідеї та практика.
35. Конституційна історія Англії на початку Нового часу.
36. Англійська революція: основні етапи та документи.
37. Конституційні закони періоду реставрації Стюартів та «Славної революції».
38. Конституційна історія Англії XVIII-XIX ст.
39. Англійська конституція у післяреволюційний період.
40. Походження кабінету міністрів.
41. Монарх та кабінет міністрів.
42. Походження та роль двопартійної системи.
43. Монарх, парламент та двопартійна система.
44. Конституційна історія США XVIII-XIX.
45. Декларація незалежності США 4 липня 1776 р.
46. Конфедерація незалежних штатів 1781 р.
47. Конституційна історія Франції XIX-XX ст.
48. Перша кодифікація кримінального та цивільного права Франції.
49. Конституційна історія та законодавство Німеччини XIX ст.
50. Конституційна історія та законодавство Японії.
51. Конституційна історія Канади та країн Латинської Америки.
52. Історія права та держави Нового часу.
53. Зміни у повоєнному конституційному законодавстві європейських країн та США.
54. Зміни у праві під впливом глобальних та регіональних процесів.

Тема 8. Поняття, сутність та цінність права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Юснатуралізм (природно-правовий напрям) та багатоваріантність концепцій природного права.
2. Юридичний позитивізм.
3. Нормативістська теорія права.
4. Соціологічне праворозуміння та його різновиди.
5. Психологічна концепція права.
6. Історична школа права.
7. Марксистська теорія права.
8. Проблема створення універсального поняття права та інтегративний підхід до праворозуміння.
9. Поняття та ознаки позитивного права.
10. Цінність права та її виміри.
11. Взаємозв'язок і взаємодія права та держави.
12. Сфери та способи впливу держави на право.
13. Способи впливу права на державу.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого підходу праворозуміння відноситься наступне визначення: «Право – це система загальнообов'язкових, формально визначених, вихідних від держави і нею охоронюваних норм, що регулюють суспільні відносини»?

- а) до філософського;
- б) до нормативного;
- в) до соціологічного.

2. До якого підходу праворозуміння відноситься наступне визначення: «Право – це система природних, невід'ємних прав, що існують незалежно від волі держави»?

- а) до нормативного;
- б) до соціологічного;

в) до філософського.

3. До якого підходу праворозуміння відноситься наступне визначення: «Право – це ті норми, які складаються і розвиваються в самому суспільстві, держава їх не створює, а лише відкриває»?

а) до соціологічного;

б) до філософського;

в) до нормативного.

4. До якого поняття відноситься дане визначення: «Сукупність всіх діючих у даній державі юридичних норм»?

а) Суб'єктивне право;

б) система права;

в) об'єктивне право.

5. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Головна внутрішня, відносно стійка якісна основа права, котра відображає його справжню природу і призначення в суспільстві»?

а) функція права;

б) цінність права;

в) сутність права.

6. Які з перерахованих напрямків впливу права на суспільні відносини характеризують загальносоціальний аспект у сутності права?

а) забезпечення привілеїв і експлуатація;

б) забезпечення панування в суспільстві певних класів і соціальних груп;

в) здійснення загальних завдань, що випливають із природи суспільства.

7. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Здатність права задовольняти певні потреби суб'єктів»?

а) принципи права;

б) цінність права;

в) сутність права.

8. Про яку модель співвідношення держави і права мова йде в даному вислові: «Держава стоїть над правом і ним не пов'язана»?

а) ліберально-демократичної;

б) реалістичної;

в) тоталітарної.

9. У чому проявляється вплив держави на право?

а) держава створює право;

б) держава реалізує норми права у формі правозастосування;

в) держава дає офіційне тлумачення норм права;

г) держава забезпечує охорону права;

д) усе перераховане вище та те, що держава підтримує гармонійність правової системи.

10. Соціальні наслідки співвідношення економіки і права складаються в наступному:

а) право гальмує розвиток економіки;

б) право сприяє розвитку економіки;

в) усе вище перераховане.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Право як відображення у сфері суспільного буття.
2. Право і влада.
3. Право та суспільні відносини.
4. Право і політика.
5. Право та релігія.
6. Право та економіка.
7. Право та сім'я.
8. Моральність і право.
9. Право і справедливість.
10. Право та свобода.

Тема 9. Право і людина. Правовий статус особи.

Самостійна робота (5 год.):

1. Об'єктивне та суб'єктивне право.
2. Поняття, ознаки та види гарантій прав і свобод людини і громадянина.
3. Національні та міжнародно-правові гарантії правового статусу особи.

4. Міжнародні стандарти та захист прав людини.
5. Обмеження прав людини і громадянина.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

1. Громадянин – це?

а) біологічна категорія, що визначає належність живої істоти до людського роду за певними анатомічними особливостями та фізіологічними функціями;

б) особа, яка належить до постійного населення певної держави, має нормативно закріплений статус, користується захистом держави як у межах її території, так і поза ними;

в) людина, яка має історично зумовлений ступінь розвитку, користується правами, що надаються суспільством, та виконує обов'язки які ним покладаються.

2. За характером (змістом) правовий статус класифікують на:

- а) загальний, фізичних та юридичних осіб, галузевий;
- б) фізичних та юридичних осіб, спеціальний (родовий);
- в) загальний, спеціальний, галузевий.

3. Суб'єктивне право – це...?

а) міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси певної особи;

б) міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси держави.

4. Суб'єктивне право встановлюється:

- а) певною організацією;
- б) певною групою осіб;
- в) самою державою.

5. Виберіть правильні твердження, об'єктивне право має такі своєрідні риси:

- а) є нормами прямої дії;
- б) потребує конкретизації індивідуальними актами;
- в) поширюється на всі сфери суспільних відносин;
- г) стосується певних суб'єктів.

6. Звернення громадян розглядаються та вирішуються у термін не більше:

- а) одного місяця від дня їх надходження;
- б) двох місяців від дня їх надходження;
- в) трьох місяців від дня їх надходження.

7. Згідно зі ст. 35 Конституції України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає (продовжіть перелік):

- а) свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної;
- б)
- в)

8. Встановлені та гарантовані державою вимоги до поведінки людини, офіційно закріплена міра необхідної діяльності в інтересах сторони, якій належить суб'єктивне право- це:

- а) юридичні права особи;
- б) юридичні обов'язки особи;
- в) правовий статус особи.

9. Система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи – це:

- а) юридичні права особи;
- б) юридичні обов'язки особи;
- в) правовий статус особи.

10. Юридично значимі претензії на соціальні блага, які не охоплюються змістом прав і свобод, але захищаються державою та законом у такому ж обсязі, як права та свободи –це:

- а) юридичні права особи;
- б) юридичні обов'язки особи;
- в) правовий статус особи;
- г) законні інтереси особи.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Правовий зв'язок особи та держави.
2. Правовий статус особи.
3. Правовий статус і фактичне становище особи.

4. Структура правового статусу особи.
5. Поняття та система прав і свобод особи.
6. Класифікація прав і свобод людини і громадянина.
7. Історичний розвиток прав і свобод людини і громадянина.
8. Міжнародно-правове регулювання прав людини в суспільстві.
9. Поняття та ознаки обов'язків людини і громадянина.
10. Класифікація обов'язків людини і громадянина.

Тема 10. Право і суспільство. Громадянське суспільство.

Самостійна робота (5 год.):

1. Міжнародні стандарти функціонування інститутів громадянського суспільства, зокрема, стандарти Ради Європи.
2. Положення Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (щодо створення та діяльності неурядових організацій) від 10 жовтня 2007 року, а також Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі від 5 липня 2002 року.
3. Клієнтелізм і корпоративізм як «замінники» громадянського суспільства.
4. Корпоративізм та неокорпоративізм.
5. С. Фіш про альтернативу громадянському суспільству: паракхолізація та державний корпоративізм.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Особисті права людини у сучасному праві.
2. Політичні права людини (громадянина) у сучасному праві.
3. Економічні, соціальні та культурні права людини у сучасному праві.
4. Колективні права людини у сучасному праві.
5. Теорія громадянського суспільства та сучасне право.
6. Загальні правові механізми з питань громадських об'єднань.
7. Спеціальні правові механізми з питань громадських об'єднань.
8. Правові форми громадського контролю у вітчизняному праві.

Тестове завдання

1. Уперше поняття «громадянське суспільство» зустрічається у філософській спадщині представників епохи:

- а) Античності;
- б) Ренесансу;
- в) Нового часу;
- г) Середньовіччя.

2. Мислитель, який використовував словосполучення «громадянське суспільство» (*societas civilis*) для пояснення усієї сукупності громадян, які взаємодіють у політичному просторі держави:

- а) Цицерон;
- б) Грушевський;
- в) Тома Аквінський;
- г) Арістотель.

3. Сфера спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави і в якій переважають громадянські цінності:

- а) громадянське суспільство;
- б) держава;
- в) союз;
- г) підприємство.

4. Патронажні організації, які приділяють значну увагу організаційним аспектам роботи, і мають забезпечувати постійне поступлення ресурсів («клубних благ») до своїх членів і симпатиків:

- а) клієнтельські партії;
- б) корпорації;
- в) політичні партії;
- г) юридичні особи.

5. Соціальний капітал накопичується в суспільстві у своїх двох основних взаємопов'язаних інституціональних формах: у нормах взаємності міжособистісних відносин, в горизонтальних мережах (networks) та:

- а) в зв'язках громадської активності;

- б) в групових інтересах;
- в) в інститутах соціального капіталу;
- г) в соціокультурних практиках.

6. Ненсі Розенблюм виокремив такі різновиди громадянського суспільства як:

- а) демократичне, посередницьке виборче;
- б) демократичне, функціональне виборче;
- в) демократичне, плюралістичне виборче;
- г) демократичне, посередницьке ліберальне.

7. Свобода реалізувати свої інтереси за власною волею і без «втручання з боку зовнішніх органів – це:

- а) негативна свобода;
- б) позитивна свобода;
- в) негативний вибір;
- г) позитивний вибір.

8. Права, які зазвичай зобов'язують державу вживати заходів і долучатися до захисту прав, які найчастіше мають соціальний, економічний або культурний характер:

- а) позитивні права;
- б) негативні права;
- в) демократичні права;
- г) громадянські права.

9. Ознака громадянського суспільства:

- а) незалежність інститутів громадянського суспільства від держави;
- б) недискримінація інститутів громадянського суспільства;
- в) толерантність інститутів громадянського суспільства;
- г) верховенство закону та справедливість.

10. Як називається явище, коли політична влада поки не спроможна переконати суспільство в необхідності й оптимальному функціонуванні наявних державних інститутів і влад?

- а) криза легітимності;
- б) економічна криза;
- в) криза громадянського суспільства;
- г) політична криза.

Тема 11. Правова держава та верховенство права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Ліберальна, соціальна і соціалістична моделі правової держави.
2. Принцип взаємної відповідальності особи і держави.
3. Принцип поділу влади.
4. Верховенство права як загальний принцип міжнародного і національного права.
5. Світоглядне, методологічне та критеріальне значення доктрини і принципу верховенства права для правової системи України та Української держави.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Дайте письмову відповідь на запитання:

1. Як ви розумієте положення: правова держава – це державна влада, яка визнає право і одночасно цим правом обмежена?
2. Як розуміти тезу: «Свобода людини полягає у праві робити все те, що не заборонено законом»?
3. Що є економічною основою правової держави?
4. Що складає соціальну основу правової держави?
5. Що складає моральну основу правової держави?
6. В чому полягає верховенство закону?
7. В чому конкретно проявляється правове забезпечення вільного розвитку особи? Наведіть приклади статей з Конституції України.
8. Як розуміти, що примус держави щодо особи повинен мати правовий характер?
9. Назвіть відомого зарубіжного вченого, якого вважають автором теорії розподілу влад. Назвіть три гілки влади.
10. В чому конкретно проявляються функції законодавчої, виконавчої і судової влади?
11. Яке світоглядне, методологічне та критеріальне значення має доктрина і принцип верховенства права для правової системи України та Української держави?

12. Яке світоглядне, методологічне та критеріальне значення має прецедентна судова практика ЄСПЛ для правової системи України та Української держави?

Тестове завдання

1. Відзначте правильно названу ознаку соціальної держави:

- а) федералізм;
- б) наявність ефективної системи соціального захисту;
- в) авторитаризм;
- г) усі відповіді правильні.

2. Відзначте правильно названі ознаки соціальної держави:

- а) взаємодія ринкових відносин з державним регулюванням економіки;
- б) визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- в) забезпечення соціального компромісу;
- г) усі відповіді правильні.

3. Відзначте правильно названу ознаку соціальної держави:

- а) забезпеченість правового статусу особи;
- б) забезпечення панування державного інтересу;
- в) відсутність взаємозв'язку з громадянським суспільством;
- г) всі відповіді правильні.

4. Відзначте правильно названий принцип соціальної держави:

- а) парламентаризм;
- б) соціального партнерства;
- в) економічності;
- г) усі відповіді правильні.

5. Відзначте правильно названий принцип соціальної держави:

- а) соціальної рівності;
- б) соціальних зобов'язань;
- в) соціальної справедливості;
- г) всі відповіді правильні.

5. Відзначте правильно вказані соціально-змістовні ознаки правової держави:

- а) юридична захищеність;
- б) верховенство правового (демократичного) закону;
- в) суверенітет.

6. Відзначте правильно вказані названі соціально-змістовні ознаки правової держави:

- а) юридична захищеність особи;
- б) принцип розподілу влади;
- в) високий рівень правової культури населення.

7. Відзначте правильно вказані формальні ознаки правової держави:

- а) взаємна відповідальність особи і держави;
- б) неподільність державної влади;
- в) високое значущє становище судових органів.

8. У відповідях під якими номерами правильно названі концептуальні положення правової держави?

- а) політичність;
- б) у взаємозв'язку держави і права первинним має бути право;
- в) позитивне право має відповідати морально-правовим цінностям (заходам природного права);
- г) духовність.

9. У відповідях під якими номерами правильно вказані формальні ознаки правової держави?

- а) взаємна відповідальність особи і держави;
- б) неподільність державної влади;
- в) високе становище судових органів;
- г) дотримання законів усіма суб'єктами суспільного життя.

10. Положення, яке закріплює що Україна є соціальною правовою державою міститься в:

- а) статті 2 Конституції України;
- б) статті 4 Конституції України;
- в) статті 1 Конституції України;
- г) статті 6 Конституції України.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Одічне таїнство мудрості в контексті правової держави.
2. Концепція природного права згідно із вченням Гроція та Спінози.
3. Визначити біосоціальний еволюціонізм правової держави.
4. Які історичні критерії правової держави?

5. Формула мудрості в правовій державі: витоки, пріоритети, прогнози.
6. Міфологічний простір еволюції культури у правовій державі.
7. Законність як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.
8. Правова визначеність як елемент принципу верховенства права: доктрина та судова практика.
9. Стандарти судового доказування як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.
10. Справедливість як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.
11. Пропорційність як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.
12. Добросовісність як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.
13. Обґрунтованість судового рішення як елемент принципу верховенства права: правова доктрина та судова практика.

Тема 12. Право в системі соціального регулювання.

Самостійна робота (5 год.):

1. Корпоративні норми як різновид соціальних норм.
2. Шляхи виникнення права. Форми існування права в первісних державах.
3. Взаємозв'язок права та моралі у регулюванні суспільних відносин.
4. Право і релігійні норми.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Підберіть належне поняття до наступного визначення: «Вся сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених правил і норм, які виробило людство в процесі своєї практичної діяльності і якими люди керуються вступаючи у взаємини один з одним і із природою».

- а) система права;
- б) система нормативного регулювання;
- в) система законодавства.

2. Нормативне регулювання це:

а) упорядкування поведінки людей за допомогою разових рішень, що відносяться тільки до чітко визначеного випадку або до конкретної особи;

б) здійснюваний на основі закону державними органами, посадовими особами і уповноваженими громадськими організаціями фізичний, психічний, майновий або організаційний вплив з метою захисту особистих, громадських або державних інтересів;

в) упорядкування поведінки людей за допомогою загальних правил, які поширюються на всі випадки даного роду і на всіх суб'єктів.

3. Підберіть належне поняття до наступного визначення: «Правило поведінки, що регулює відносини між людьми».

- а) наказ;
- б) соціальна норма;
- в) індивідуальний припис.

4. За якою основною ознакою соціальні норми відрізняються від технічних норм?

- а) за часом виникнення;
- б) за предметом регулювання;
- в) за формами закріплення.

5. Яка з нижченаведених ознак не відноситься до соціальних норм?

- а) носять загальний і обов'язковий характер;
- б) регулюють суспільні відносини;
- в) створюються, як правило, у результаті свідомо-вольової діяльності людей;
- г) мають разову дію.

6. Назвіть загальну для всіх різновидів соціальних норм функцію:

- а) регулювання суспільних відносин (шляхом впливу на вольову поведінку людей);
- б) регулювання моральних відносин;
- в) регламентація відносин у сфері правового регулювання.

7. Для яких нормативних регуляторів характерні загальнообов'язкова нормативність і формальна визначеність?

- а) для правових норм;
- б) для моральних норм;
- в) для корпоративних норм.

8. Який з регуляторів поведінки є нормативним?

- а) звичайний;
- б) ціннісний;
- в) інформаційний.

9. Яким чином право і мораль співвідносяться по колу регульованих суспільних відносин?

- а) вони регулюють ті самі відносини;
- б) мораль регулює більш широке коло відносин;
- в) право регулює більш широке коло відносин;
- г) вони регулюють у цілому ті самі відносини, але при цьому існують відносини, які регулюються тільки мораллю, і є відносини, які регулюються тільки правом.

10. У чому проявляється взаємодія права і моралі?

- а) вони підтримують один одного в справі впорядкування суспільних відносин;
- б) їх вимоги багато в чому збігаються;
- в) усе перераховане вище та те, що той самий вчинок одержує в очах оточуючих як правову, так і моральну оцінку.

Практичне завдання

1. Накреслити в робочому блокноті схему: «Система соціальних норм українського суспільства».

2. Визначіться в наступній ситуації. Ви – старший оперуповноважений відділу боротьби з економічною злочинністю – довідалися, що ваш товариш по службі оперуповноважений Козлов взяв хабара, обіцяючи своїй шкільній подрузі домовитися з Вами щодо приховання матеріалів про незаконні фінансові операції фірми «Альфа». Якою буде Ваша реакція?

3. У скверіку сиділа бабуса зі своїм чотирирічним онуком. У цей час підійшла компанія молодих людей і, сівши навпроти, стала голосно розмовляти і сміятися (обговорювалася цікава кінокомедія). Бабуса звернулася до них із проханням, щоб вони говорили потишше,

або пішли в інше місце, тому що голосні розмови її дратують. Молоді люди відмовилися виконати прохання.

Чи можна розцінити поведінку молодих людей як порушення громадського порядку? Чи може бабуся звернутися по допомогу до співробітника міліції? Як би Ви вирішили даний конфлікт?

Тема 13. Правове регулювання. Механізм правового регулювання.

Самостійна робота (5 год.):

1. Критерії ефективності правового регулювання.
2. Шляхи підвищення ефективності правового регулювання.
3. Відмінності між правовим регулюванням та правовим впливом.
4. Поняття та види помилок в правовому регулюванні.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

1. Система правових засобів (способів і форм), за допомогою яких забезпечується впорядкування суспільних відносин, їхня відповідність вимогам правових норм — це...

- а) механізм правового регулювання;
- б) державний примус;
- в) правове регулювання.

2. Виберіть правильно названі елементи механізму правового регулювання:

- а) акти реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів;
- б) правоздатність юридичних осіб;
- в) дії органів державної влади.

3. Виберіть правильно названі елементи механізму правового регулювання:

- а) дії органів державної влади;
- б) акти тлумачення права;
- в) юридична наука.

4. Здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою системи правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорона і розвиток – це...

- а) правовий вплив;
- б) правове регулювання.

5. Стимулами правового регулювання є:

- а) заохочення, обов'язок, суб'єктивне право;
- б) пільга, юридичний факт-обмеження;
- в) пільга, юридичний факт-стимул, суб'єктивне право.

6. Заохочення залежно від змісту є:

- а) постійні і матеріально-правові;
- б) матеріально-правові, морально-правові;
- в) постійні, процесуально-правові.

7. Типами правового регулювання є:

- а) загально і спеціально дозвільний;
- б) загальний і спеціальний;
- в) загальний і спеціально дозвільний.

8. Сфера правового регулювання – це..?

а) сукупність суспільних відносин, які можливо і потрібно упорядкувати за допомогою правових засобів;

б) здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою системи правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорона і розвиток;

в) взятий у єдності і різноманітті всьб процес впливу права на громадське життя, за допомогою, як правових, так і не правових засобів.

9. Сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання однорідних суспільних відносин:

- а) предмет правового регулювання;
- б) інститут права;
- в) галузь права;
- г) метод правового регулювання.

10. У відповідях під якими номерами правильно вказані ознаки предмету правового регулювання:

- а) наявність нормативно-правового припису;
- б) відносини, що регулюються або можуть регулюватися правом;

- в) наявність засобів масового впливу;
- г) відносини, що піддаються контролю.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Основні засади правового регулювання в суспільстві.
2. Централізоване регулювання (метод субординації або імперативний метод).
3. Децентралізоване регулювання (метод координації або диспозитивний метод).
4. Правове регулювання як різновид соціального регулювання.
5. Соціальні засоби і форми правового впливу на поведінку людей.

Тема 14. Законність і правопорядок.

Самостійна робота (5 год.):

1. Роль Конституційного Суду України в зміцненні законності.
2. Співвідношення законності і доцільності.
3. Забезпечення конституційної законності в діяльності юрисдикційних органів України.
4. Верховенство права і законність.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Яке поняття визначають наступною дефініцією: «Принцип поведінки всіх учасників правовідносин, що означає вимогу дотримання і виконання законів і інших нормативно-правових актів всіма державними органами, посадовими особами, громадськими організаціями і громадянами»?

- а) політико-правовий режим;
- б) законність;
- в) правопорядок.

2. Яка сторона (елемент) змісту законності характеризується як сукупність всіх нормативно-правових актів, вимоги яких повинні дотримуватися і виконуватися всіма суб'єктами права?

- а) предметна сторона;
- б) суб'єктна сторона;
- в) нормативна сторона.

3. Як співвідносяться законність і державна дисципліна?

- а) державна дисципліна є складовою частиною законності;
- б) законність є складовою частиною державної дисципліни;
- в) законність і державна дисципліна співвідносяться як такі поняття, що перетинаються.

4. Як співвідносяться законність і доцільність у сфері правозастосовчої діяльності?

- а) при ухваленні рішення в справі можна керуватися принципом доцільності, однак виходити за рамки вимог закону забороняється;
- б) якщо вимоги закону не відповідають реальній правовій дійсності, то можна керуватися принципом доцільності;
- в) доцільність і законність збігаються за своїми вимогами.

5. Що визначається як стан суспільних відносин, які є результатом фактичного здійснення законодавства в умовах режиму законності, що забезпечує безперешкодне користування суб'єктивними правами і виконання юридичних обов'язків всіма суб'єктами суспільних відносин?

- а) система правовідносин;
- б) громадський порядок;
- в) правопорядок.

6. Як співвідносяться законність і правовий порядок?

- а) правопорядок лежить в основі законності;
- б) правопорядок є результатом реалізації вимог законності в повсякденній поведінці учасників правовідносин;
- в) законність – це складова частина правопорядку.

7. Якому поняттю відповідає наступне визначення: «Об'єктивні і суб'єктивні умови, а також спеціальні юридичні засоби і способи, за допомогою яких забезпечується законність?»

- а) юридична відповідальність;

- б) заходи захисту;
- в) гарантії законності.

8. Назвіть одну з юридичних гарантій законності:

- а) повна відповідність поточного законодавства нормам і принципам Конституції, верховенство закону стосовно всіх інших державних актів;
- б) правомірна поведінка;
- в) реалізація права.

9. Як співвідносяться законність і демократія?

- а) чим більше демократії, тим менше законності;
- б) чим більше законності, тим менше демократії;
- в) законність – це основа демократії, а демократія – необхідна умова законності.

10. Назвіть одну із соціальних гарантій законності:

- а) рівність всіх форм власності;
- б) юридична відповідальність;
- в) профілактика правопорушень.

Практичне завдання

1. Письмово дати відповідь на запитання: «Чи можна (і яким чином) виміряти рівень законності?»

Тема 15. Правосвідомість і правова культура.

Самостійна робота (5 год.):

1. Форми, методи та механізм правового виховання.
2. Деформації правосвідомості та їх різновиди.
3. Поняття, причини, форми прояву та заходи подолання правового нігілізму.
4. Роль правосвідомості в правотворчості і реалізації права.
5. Структура правосвідомості в українському суспільстві. Особливості професійної правосвідомості працівників органів внутрішніх справ.

Практичні завдання для самостійної роботи:

АНКЕТА

Стан правосвідомості в сучасній Україні

I. Ваша думка про рівень правосвідомості в сучасній Україні:

- 1) досить високий;
- 2) поволі змінюється протягом останніх 20-30 років;
- 3) низький;
- 4) перебуває в кризовому стані;
- 5) Ваша думка.

II. У який історичний період розвитку України рівень правосвідомості був найбільш високим?

- 1) до Жовтневої революції;
- 2) 30-ті роки радянської влади;
- 3) 50-ті роки радянської влади;
- 4) 70-ті роки радянської влади;
- 5) 80-ті роки;
- 6) початок 90-х років XX століття;
- 7) Ваша думка.

III. Рівень правосвідомості вище в осіб у віці:

- 1) до 10 років;
- 2) з 10 до 14 років;
- 3) з 15 до 18 років;
- 4) 20-30 років;
- 5) 30-45 років;
- 6) 45-60 років;
- 7) старше 60 років;
- 8) Ваша думка.

IV. Які причини нинішнього стану правосвідомості в Україні?

- 1) правова неграмотність населення, неповага до закону;
- 2) несвоєчасне або передчасне прийняття законів;
- 3) видання суперечливих, не погоджених один з одним законів, що нейтралізують один одного;
- 4) неузгоджені дії органів виконавчої і судової влади на всіх рівнях;

- 5) невиконання законів державними органами;
- 6) важке матеріальне становище, розгул злочинності, відсутність довіри населення до виконавчих і правоохоронних органів тощо;
- 7) загальне падіння моральних основ суспільства;
- 8) обумовлено розвитком історичних подій;
- 9) інше.

V. Чим обумовлено ріст злочинності серед підлітків у сучасній Україні?

- 1) впевненість у своїй безкарності (існуюча вікова межа настання відповідальності, можливість пом'якшення покарання, засудження без реального позбавлення волі, амністії тощо);
- 2) бажання виглядати «героєм» перед своїми однолітками;
- 3) низький рівень життя родини;
- 4) бажання відчувати силу своєї влади над ким-небудь;
- 5) масова пропаганда бандитського способу життя, «тюремної романтики» з екранів телевізорів, на відео- і аудіоносіях;
- 6) напрям думок і життя своїх батьків;
- 7) дефіцит часу у батьків;
- 8) надлишок у підлітків вільного часу;
- 9) час, епоха, період життя, у рамках якого розвивається сучасна Україна;
- 10) інше.

VI. Чи варто намагатися проводити роботу з підвищення правосвідомості?

- 1) так, це буде сприяти підвищенню її рівня;
- 2) ні, варто використовувати примусовий метод законотворчості;
- 3) ні, з часом все встане на свої місця;
- 4) інше.

VII. Які фактори громадського життя могли б забезпечити підвищення рівня правосвідомості в суспільстві?

- 1) своєчасне прийняття і виконання законів, що забезпечують права громадян;
- 2) ріст рівня правосвідомості в представників виконавчих і правоохоронних органів на всіх рівнях;

3) ріст розкривання злочинів, посилення принципу невідворотності відповідальності;

4) активізація роботи із правового навчання і правового виховання;

5) підвищення загального рівня добробуту населення;

6) формування досить високого рівня суспільної моралі;

7) суспільна правосвідомість може змінитися тільки із часом;

8) інше.

VIII. Відомості про автора:

1) ваш вік;

2) родинний стан;

3) освіта (якщо одержуєте освіту, то де і на якому курсі);

4) професія.

Дякуємо за участь!

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Сукупність ідей, теорій, концепцій, почуттів, емоцій, настроїв, у яких виражається відношення людей до права, що діяло, що діє і такого, що є бажаним»?

а) правова культура;

б) правова свідомість;

в) правове виховання.

2. Які елементи виділяють у структурі правосвідомості?

а) правова ідеологія і правова психологія;

б) правова ідеологія і правова активність;

в) правомірна поведінка і правопорушення.

3. До якого структурного елемента правосвідомості відносяться почуття, правові переживання, емоції, настрої?

а) до поведінкових елементів;

б) до правової ідеології;

в) до правової психології.

4. Яке явище характеризується цілеспрямованим, як правило, науковим або філософським осмисленням права як цілісного соціального інституту не в окремих його проявах, а як самостійного елемента суспільства?

- а) правова психологія;
- б) моральна свідомість;
- в) правова ідеологія.

5. Носіями якого виду правосвідомості є вчені-юристи?

- а) повсякденного;
- б) професійного;
- в) доктринального.

6. У якому понятті знаходить висвітлення негативне, неповажне відношення до права, законності і правопорядку?

- а) правовий нігілізм;
- б) політичний інфантилізм;
- в) аморальність.

7. Назвіть види деформацій правосвідомості:

- а) правовий інфантилізм;
- б) правовий нігілізм;
- в) правовий фетишизм;
- г) переродження правосвідомості;
- д) правова демагогія;
- е) все перераховане вище та правовий ідеалізм.

8. Чим правовий нігілізм відрізняється від переродження правосвідомості?

- а) виключає злочинний намір;
- б) включає злочинний намір;
- в) прогалинами правових знань у головному.

9. Назвіть причину правового нігілізму в українському суспільстві:

- а) політична апатія;
- б) політичний радикалізм;
- в) низький рівень правосвідомості громадян.

10. Назвіть один із засобів подолання правового нігілізму в українському суспільстві:

- а) жорсткість покарань за правопорушення;
- б) культивування в суспільстві пуританської моралі;
- в) формування в громадян поважного відношення до закону.

Практичне завдання

Скласти в робочому блокноті схеми:

- 1. «Види правосвідомості».
- 2. «Структура правосвідомості».

Тема 16. Принципи права.

Самостійна робота (5 год.):

- 1. Генеза принципів права.
- 2. Поняття і ознаки принципів права.
- 3. Властивості принципів права.
- 4. Види принципів права.
- 5. Порівняння принципів права і норм права.
- 6. Взаємодія принципів права і норм права.
- 7. Генеза і джерела принципів права Європейського Союзу.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Письмове завдання

- 1. Здійснити загальнотеоретичну характеристику принципів права.
- 2. Здійснити загальнотеоретичний аналіз проблем, пов'язаних з принципами права Європейського Союзу.
- 3. Виявити специфічні особливості принципів права Європейського Союзу, визначити їхню роль і значення, а також функції у правовій системі Союзу.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

- 1. Принципи права та їх роль у регулюванні суспільних відносин з позицій природно-правового і позитивістського підходів до права.

2. Природно-правова і позитивістська школи права.
3. Особливості визначення місця принципів права у правовому регулюванні з позицій кожного з типів праворозуміння.
4. Легітимація принципів права.
5. Принципи права як інтегруючий елемент позитивістського і природно-правового напрямів правового мислення.
6. Поняття та риси принципів права.
7. Загальна характеристика принципів права через встановлення родової категорії для визначення їх поняття.
8. Процес формування принципів і норм права.
9. Співвідношення принципів і норм права, їх спільні і відмінні ознаки.
10. Взаємовплив і взаємодія принципів і норм права в регулюванні суспільних відносин.
11. Функції та система принципів права.
12. Функціональний підхід до визначення системи принципів права. Зовнішній (регулятивний) вплив принципів права як вплив на суспільні відносини та внутрішній (інструментальний) вплив принципів на право як систему, елементом якої вони є.
13. Значення принципів права для правового регулювання суспільних відносин: погляд різних правових систем світу.
14. Романо-германська і англосаксонська правові сім'ї.
15. Принципи права як первинне джерело права в країнах континентальної правової системи.
16. Право справедливості як альтернатива можливості безпосереднього посилання на принципи права як юридичну основу вирішення справи.
17. Напрями реалізації принципами права регулятивної функції у процесі правозастосування.

Тема 17. Норма права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Поняття, ознаки та класифікація гіпотези правової норми.
2. Поняття, ознаки та класифікація диспозиції правової норми.
3. Поняття, ознаки та класифікація санкції правової норми.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Підберіть належне поняття до даного визначення: «Загальнообов'язкове, формально-визначене, структурно-організоване, державно-владне веління, що регулює суспільні відносини»:

- а) традиція;
- б) юридична норма;
- в) корпоративна норма.

2. Вкажіть на ознаку, що не відноситься до юридичної норми:

- а) загальнообов'язкова нормативність;
- б) формальна визначеність;
- в) персоніфікованість адресата.

3. Назвіть елемент правової норми, що закріплює правило поведінки шляхом надання права і покладання юридичного обов'язку:

- а) санкція;
- б) гіпотеза;
- в) диспозиція.

4. Як називається елемент юридичної норми, що фіксує заходи несприятливого впливу на порушника правової норми?

- а) гіпотеза;
- б) диспозиція;
- в) санкція.

5. На якій підставі санкції юридичних норм поділяються на прості, складні і альтернативні?

- а) за ступенем визначеності;
- б) за обсягом;
- в) за характером реакції держави.

6. У якому виді санкцій юридичних норм точно визначено вид і розмір покарання?

- а) відносно-визначених;
- б) альтернативних;
- в) абсолютно-визначених.

7. Який елемент правової норми передбачає умову застосування юридичної норми?

- а) санкція;
- б) диспозиція;
- в) гіпотеза.

8. Які способи впливу на поведінку людей закріплюються в нормах права?

- а) декларації, заклики;
- б) заборони, дозволи, позитивні зобов'язання;
- в) моральні сентенції, політичні програми.

9. Якою є дана норма за ступенем обов'язковості: «Якщо строк у дорученні не зазначено, воно зберігає силу протягом одного року від дня його посвідчення»?

- а) імперативна;
- б) діапозитивна;
- в) рекомендаційна.

10. Як співвідносяться норма права і стаття нормативного акта?

- а) як зміст і форма;
- б) як причина і наслідок;
- в) як частина і ціле.

Письмове завдання

Визначіть і випишіть у зошит по дві статті із поданих вище нормативних актів, що містять: а) норми-принципи в Конституції України; б) заохочувальні норми в КК України; в) імперативні норми в ЦК України; г) дефінітивні норми в КПК України.

Тема 18. Джерела права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Правовий звичай як джерело права.
2. Поняття, ознаки та види правового прецеденту.
3. Поняття, ознаки та види нормативно-правового договору.
4. Альтернативні підходи до розуміння джерел (форм) права.
5. Правова доктрина.

6. Нормативно-правовий акт як основне джерело права. Акт референдуму: поняття і види.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Державно-офіційні способи зовнішнього вираження норм права, надання загальним правилам загальнообов'язкового юридичного значення»?

- а) політичні декларації;
- б) моральні принципи;
- в) форми (джерела) права.

2. Чим джерело права в спеціально-юридичному розумінні (власно форма права) відрізняється від джерела права в матеріальному розумінні?

а) джерело права в спеціально-юридичному розумінні – це те, де містяться норми права, а джерело права в матеріальному розумінні – це ті фактори, які визначають, детермінують зміст норм права;

б) джерело права в спеціально-юридичному розумінні – це самі правила поведінки, а джерело права в матеріальному розумінні – це ті фактори, які ці правила визначають;

в) правильної відповіді немає.

3. Підберіть поняття до даного визначення: «Прийняте судом рішення, що служить орієнтиром (еталоном) для вирішення аналогічних справ надалі».

- а) акт тлумачення права;
- б) нормативний акт;
- в). правовий прецедент.

4. Яка з форм права визначається як «двостороння або багатостороння угода між суб'єктами правотворчості, що містить норми права»?

- а) правовий прецедент;
- б) нормативний договір;
- в) правовий звичай.

5. Яка з форм права не має текстуального відтворення в правовому документі?

- а) нормативно-правовий акт;
- б) правовий звичай;
- в) правовий прецедент.

6. Чому нормативно-правовий акт є основною формою (джерелом) українського права?

- а) забезпечується державою;
- б) може бути оперативно виданий, у будь-якій своїй частині змінений, що дозволяє відносно швидко реагувати на зміни соціальних процесів;
- в) має встановлену форму і реквізити, порядок набрання чинності і сферу дії;
- г) виходить від правотворчих органів, наділених відповідною компетенцією;
- д) усе перераховане вище та приймається в чітко позначеному процедурному порядку.

7. Який недолік властивий правовому прецеденту в порівнянні з нормативно-правовим актом?

- а) має більшу силу переконливості;
- б) є результатом логіки і здорового глузду, що приводить до адекватного і точного врегулювання конкретного випадку;
- в) не виключає можливість сваволі.

8. Яка ознака не відноситься до правового звичаю?

- а) має локальний характер дії;
- б) закріплений у нормативних правових актах;
- в) виконується добровільно, оскільки засновано на звичках.

9. У якому випадку звичай стає правовим звичаєм, тобто формою (джерелом) права?

- а) коли він одержує текстуальне закріплення в нормативно-правовому акті;
- б) коли в законі до звичаю зроблене відсилання;
- в) коли звичай не заборонений законом;
- г) коли звичай заборонений законом.

10. Вкажіть, який засіб нормотворчої техніки надає змісту нормативно-правового акта логічної стрункості, зумовлює послідовність його викладу, визначає зв'язок між

нормами права, сприяє повному, чіткому врегулюванню тих чи інших суспільних відносин (або їх елементів):

- а) фікції;
- б) презумпції;
- в) диспозиції;
- г) гіпотези;
- д) конструкції.

Практичне завдання

1. Чи є нормативними актами або судовими прецедентами постанови Пленуму Верховного Суду України, правові позиції Конституційного Суду України, що роз'яснюють порядок застосування законодавства?

Дайте аргументовану відповідь у робочому зошиті.

Тема 19. Нормативно-правовий акт як джерело права.

Самостійна робота (5 год.):

- 1. Юридична сила та ієрархія нормативно-правових актів.
- 2. Пряма дія нормативно-правових актів.
- 3. Основні положення, що визначають дію нормативно-правових актів в просторі.
- 4. Особливості дії нормативно-правових актів за колом осіб.
- 5. Правонаступництво щодо прийнятих нормативно-правових актів.
- 6. Вимоги техніки нормопроєктування до нормативно-правового акта.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

1. Нормативно-правовий акт – це

- а) офіційний акт-документ уповноважених суб'єктів правотворчості, який встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин;
- б) акт-документ, який містить норми-звичаї (правила поведінки,

що склалися в результаті багаторазового повторення людьми певних дій), котрі санкціоновані державою і забезпечуються нею;

в) акт-документ, який містить концептуально оформлені правові ідеї, принципи, що розроблені вченими з метою удосконалення законодавства, усвідомлені суспільством і визнані державою в якості обов'язкових.

2. Закон-це:

а) система норм і принципів, визнаних більшістю населення як справедлива і рівна міра свободи, формально закріплених і забезпечуваних державою як регуляторів суспільних відносин з метою узгодження індивідуальних, соціально-групових і суспільних інтересів;

б) система конкретних дій по охороні і захисту прав, свобод і законних інтересів особи, що здійснюються юристом-професіоналом у межах права і мають юридичні наслідки;

в) нормативно-правовий акт, який регулює найважливіші суспільні відносини з метою забезпечення прав і свобод особи та громадянина, та прийнятий в особливому порядку вищим представницьким органом держави або безпосереднім волевиявленням народу (референдум) і має вищу юридичну силу.

3. Законодавчий процес-це:

а) режим суспільно-політичного життя, створюваний усіма суб'єктами права у результаті неухильного здійснення приписів нормативно-правових актів;

б) це об'єктивно зумовлена системою суспільних відносин внутрішня структура права, котра виражається в єдності і погодженості чинних правових норм, логічно розподілених по галузях, підгалузях та інститутах;

в) складна система регламентованих процедур – самостійних, логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій по прийняттю закону .

4. Види конституцій за формою систематизації:

а) ухвалені вищим органом законодавчої влади;

б) кодифіковані і не кодифіковані;

в) ухвалені шляхом загальнонародного голосування.

5. Нормативний акт, який видається на основі закону, відповідно до закону і спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм-це:

- а) конституція;
- б) указ Президента України;
- в) підзаконний нормативно-правовий акт.

6. Визначте правильне поняття нормативно-правового договору:

а) спільний акт-документ двох або більше правотворчих органів, що містить нові правові норми загального характеру, які встановлюються за їх добровільним, взаємопогоджуваним волевиявленням, з метою врегулювання суспільних відносин, служить підставою для видання правових актів, забезпечується державою відповідно до закону;

б) акт-документ, який видається в межах компетенції місцевого органу виконавчої влади і містить норми права;

в) підзаконний нормативний акт, що ухвалюється в межах компетенції того чи іншого органу виконавчої влади.

7. У відповідях під якими номерами правильно названі ознаки підзаконних нормативно-правових актів:

- а) містить індивідуальний припис;
- б) приймається компетентним суб'єктом;
- в) містить правило-роз'яснення;
- г) видається на підставі закону

8. У відповідях під якими номерами правильно названі види законів за юридичною силою:

- а) постанова законодавчого органу;
- б) рішення органів місцевого самоврядування;
- в) конституційні закони;
- г) органічні закони.

9. У відповідях під якими номерами правильно названі види законів за часом функціонування:

- а) постійні;
- б) декларативні;
- в) тимчасові;
- г) дефінітивні.

10. У відповідях під якими номерами правильно названі правила набрання чинності законами України:

- а) з моменту прийняття;
- б) з моменту реєстрації у відповідних органах юстиції;

- в) з дня офіційного оприлюднення;
- г) через 10 днів з дня офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачене законом, але не раніше дня опублікування.

Тема 20. Правотворчість.

Самостійна робота (5 год.):

1. Поняття та особливості законотворчості. Суб'єкти законотворчої діяльності.
2. Стадії законотворчої діяльності.
3. Поняття і функції законодавчої техніки. Структура законодавчої техніки.
4. Правила, прийоми і засоби законодавчої техніки.
5. Підзаконна правотворча та нормотворча діяльність в Україні: поняття та особливості.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься дане визначення: «Діяльність компетентних суб'єктів правотворчості з підготовки, обговорення, прийняття і опублікування нормативно-правових актів»?

- а) правореалізація;
- б) правозастосування;
- в) правотворчість.

2. Які з перерахованих принципів лежать в основі правотворчої діяльності?

- а) демократизм;
- б) невідворотність;
- в) науковість;
- г) законність;
- д) індивідуалізація;
- е) професіоналізм;
- є) доцільність.

3. Яка із зазначених стадій відноситься до правотворчого процесу?

- а) законодавча ініціатива;
- б) вибір правової норми;
- в) встановлення фактичних обставин справи.

4. Який з нижчеперерахованих джерел права є результатом санкціонованої нормотворчості?

- а) нормативно-правовий акт;
- б) правовий звичай;
- в) нормативний договір.

5. Від чого залежить юридична чинність нормативно-правового акта?

- а) від часу видання нормативно-правового акта;
- б) від територіальної юрисдикції правотворчого органу;
- в) від компетенції правотворчого органу, важливості регульованих відносин і виду нормативно-правового акта.

6. На підставі чого закони класифікуються на закони загальної дії і спеціальні?

- а) за часом дії;
- б) по колу осіб;
- в) за юридичною силою.

7. У чому полягає вища юридична сила закону?

- а) закон має загальнообов'язковий характер;
- б) всі інші нормативно-правові акти повинні строго відповідати закону;

- в) закон видається компетентним державним органом;
- г) закон видається в особливому процедурному порядку;
- д) дотримання закону гарантоване державним примусом.

8. У чому виявляється зворотна дія закону?

- а) закон обтяжує раніше накладене кримінальне покарання;
- б) поширює свою дію на юридичні факти, що виникли до його прийняття;

- в) поширює свою дію на юридичні факти, що виникли після його прийняття.

9. Що являє собою екстериторіальна дія закону?

- а) закон діє на обмеженій території держави;
- б) закон діє на всій території держави;
- в) закон однієї держави діє на території іншої держави.

10. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Сукупність правил і прийомів, за допомогою яких створюються і реалізуються нормативно-правові акти»?

- а) юридична практика;
- б) юридична техніка;
- в) юридична методика.

11. До якого поняття відноситься дане визначення: «Припущення, визнано достовірним, доки не буде доведено зворотне»?

- а) фікція;
- б) презумпція;
- в) гіпотеза.

12. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Неіснуюче положення, закріплене в законодавстві і у силу цього визнане існуючим»?

- а) версія;
- б) фікція;
- в) гіпотеза.

13. Про яке поняття мова йде в наведеному нижче визначенні: «Охоронюваний державою умовний образ, відмітний знак, що представляє собою видиме або чуттєве утворення, якому суб'єкт правотворчості надає особливий політико-правовий зміст, не пов'язаний із сутністю цього утворення»?

- а) правова фікція;
- б) правова аксіома;
- в) правовий символ.

14. Яке з перерахованих положень не є правовою аксіомою?

- а) будь-який сумнів тлумачиться на користь обвинуваченого;
- б) незнання закону не звільняє від відповідальності за його порушення;
- в) відповідальність настає тільки за вину;
- г) закон зворотної сили не має;
- д) несправедливо карати двічі за те саме правопорушення;
- е) немає злочину без вказівки на те в кримінальному законі;
- є) люди народжуються вільними і рівними в правах;
- ж) не можна бути суддею у власній справі.

15. Яке з наведених нижче визначень відноситься до поняття «юридична термінологія»?

- а) певний порядок розташування матеріалу, його розчленованість і погодженість;
- б) сукупність слів і словосполучень, у яких відображаються юридичні поняття;
- в) система прийомів найбільш доцільного використання мовних засобів у нормативних документах.

Тема 21. Система права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Поняття системи права в Україні.
2. Характеристика основних галузей українського права.
3. Інститути права: поняття і види.
2. Співвідношення українського права і міжнародного права.

Проблемні питання

1. Який прямий і зворотний зв'язок існує між структурними частинами правової системи України із одного боку і системами права і законодавства країни – з іншого? У чому він конкретно виражається?
2. Яка можливість звернення громадян України зі скаргами в Європейський Суд, і які наслідки прийняття таких скарг до розгляду? Чи може Європейський Суд скасувати той чи інший акт національного законодавства (і практику його застосування) за мотивами їхньої невідповідності Європейській Конвенції про захист прав людини і основних свобод?

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тест з однією правильною відповіддю:

Система законодавства складається з:

- а) законів та підзаконних актів, а також рішень Конституційного суду України;
- б) галузей права, інститутів права та норм права;
- в) галузей та інститутів законодавства.

Закінчить фразу:

Галузевий комплекс (правовий комплекс) – це.....

Із запропонованих тверджень оберіть ті, що, на Вашу думку, є правильними:

1. норма права є елементом системи законодавства;
2. система права складається з норм права, інститутів права та галузей права;
3. система законодавства складається з нормативно-правових актів, інститутів законодавства та галузей права;
4. метою систематизації є налагодження зв'язків нормативно-правових актів;
5. кодифікація законодавства може бути офіційною та неофіційною.

Знайдіть та виправте помилку:

Система права – це зовнішня форма права, що складається з норм права та нормативно-правових актів та є відображенням системи законодавства.

Із запропонованих схематичних зображень оберіть правильний варіант:

I.

II.

Знайдіть у вказаних галузях права інститути права (наприклад, в галузі трудового права є інститут робочого часу та часу відпочинку):

- кримінальне право;
- сімейне право;
- цивільне право.

Тема 22. Система законодавства. Систематизація нормативно-правових актів.

Самостійна робота (5 год.):

1. Звід законів як особлива систематизації нормативно-правових актів.
2. Облік нормативно-правових актів.
3. Кодифікаційні акти: поняття, види, місце в системі нормативних актів.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Діяльність, спрямована на вдосконалювання і упорядкування законодавства»?

- а) систематизація законодавства;
- б) система законодавства;
- в) правова система.

2. У чому полягає значення систематизації нормативних правових актів?

- а) є невід’ємною умовою вдосконалювання нормативно-правових актів;
- б) є одним з найважливіших способів тлумачення;
- в) служить показником стану законності і правопорядку.

3. Яка з перерахованих форм не має відношення до систематизації нормативно-правових актів?

- а) облік;
- б) санкціонування;
- в) консолідація.

4. Назвіть різновид систематизації нормативно-правових актів, при якому вони поєднуються за хронологічним і (або) предметним критеріями у різного роду збірники і зібрання?

- а) легітимація;
- б) кодифікація;
- в) інкорпорація.

5. Підберіть належне поняття до даного визначення: «Упорядкування юридичних норм у процесі правотворчості компетентними органами, коли відміняються закони, що раніше діяли, інші нормативні акти, юридичні норми переробляються, зводяться в єдину систему і видається єдиний юридично і логічно цільний, погоджений нормативний акт»:

- а) легалізація;
- б) кодифікація;
- в) консолідація.

6. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Форма систематизації, при якій здійснюється об'єднання сукупності дрібних актів, виданих по одному або декількох взаємозалежних питаннях в один укрупнений акт»?

- а) інкорпорація;
- б) консолідація;
- в) кодифікація.

7. Чим кодифікація відрізняється від консолідації?

- а) кодифікація має правотворчу природу, а консолідація – ні;
- б) кодифікація завжди є офіційною, а консолідація може бути як офіційною, так і неофіційною;
- в) кодифікація завжди пов'язана з якісною переробкою нормативного матеріалу, а консолідація – ні.

8. Який вид інкорпорації визначається як: «Затвердження збірників спеціально уповноваженими на те державними органами»?

- а) офіційна;

- б) напівофіційна;
- в) неофіційна.

9. Який вид інкорпорації характеризується об'єднанням нормативно-правових актів у збірники за часом їхнього видання?

- а) предметна;
- б) хронологічна;
- в) алфавітна.

10. Який різновид кодифікованих актів містить норми, що визначають порядок утворення, структуру, завдання, функції і компетенцію певної системи (або підсистеми) державних органів?

- а) регламенти;
- б) статути;
- в) положення.

Теми презентацій, рефератів, доповідей, повідомлень, есе:

1. Логіко-гносеологічна природа консолідації як способу систематизації.
2. Роль консолідації в процесі формування інститутів і галузей праваю
3. Особливості консолідації вітчизняного законодавства і міжнародно-правових норм як важливого елементу механізму вдосконалення і розвитку системи права України.

Тема 23. Правовідносини.

Самостійна робота (5 год.):

1. Співвідношення права, правових норм і правовідносин.
2. Правоздатність, дієздатність і деліктоздатність суб'єктів правовідносин.
3. Суб'єктивні права і юридичні обов'язки.
4. Проблеми вибору і кваліфікації юридичних фактів.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Яке поняття визначається наступною дефініцією: «Виникаючі відповідно до норм права і юридичних фактів вольові суспільні відносини, учасники яких наділені суб'єктивними правами і несуть юридичні обов'язки»?

- а) правопорушення;
- б) правовідносини;
- в) правосуб'єктність.

2. Які юридичні передумови виникнення правовідносин?

- а) норми права, правосуб'єктність і юридичний факт;
- б) суб'єкти права, об'єкти права і юридичні факти;
- в) суб'єктивні права і юридичні обов'язки.

3. До якого різновиду правовідносин відносяться ті, у яких поіменно визначені всі учасники (носії суб'єктивного права і носії юридичного обов'язку)?

- а) абсолютні;
- б) відносні;
- в) усе перераховане вище.

4. Підберіть належне поняття до даного визначення: «Запропонована особі і забезпечена можливістю державного примусу міра належної поведінки, якій повинна слідувати особа в інтересах правомочного»:

- а) правомірна поведінка;
- б) правова відповідальність;
- в) юридичний обов'язок.

5. Який елемент правовідносин включає наступні три правомочності: а) можливість певної поведінки правомочної особи; б) можливість вимагати певних дій від зобов'язаної особи; в) можливість примусового здійснення обов'язків шляхом звернення до компетентних органів держави?

- а) юридичний обов'язок;
- б) суб'єктивне право;
- в) юридичний факт.

6. У яких суб'єктів права одночасно виникає правоздатність і дієздатність?

- а) у юридичних осіб;

- б) у фізичних осіб;
- в) і у тих і у інших.

7. Про яке поняття йдеться в даному визначенні: «Передбачена нормами права здатність особи своїми діями здобувати і здійснювати права і обов'язки»?

- а) правоздатність;
- б) дієздатність;
- в) правосуб'єктність.

8. Що таке деліктоздатність?

- а) це здатність суб'єкта особисто своїми діями укласти цивільно-правові угоди;
- б) це передбачена нормами права можливість суб'єкта мати суб'єктивні права і юридичні обов'язки;
- в) це передбачена правовими нормами здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення.

9. Як називається право, що належить конкретній особі?

- а) позитивне право;
- б) природне право;
- в) суб'єктивне право.

10. Яке поняття визначається наступною дефініцією: «Учасники правових відносин, що мають суб'єктивні права і юридичні обов'язки»?

- а) суб'єкт права;
- б) суб'єкт правовідносин;
- в) суб'єкт правопорушення.

11. До якого виду суб'єктів права відносяться церква і її регіональні громади, конфесії?

- а) фізичним особам;
- б) юридичним особам;
- в) церква не є суб'єктом права.

12. Назвіть юридичний факт, що виникає незалежно від волі і свідомості суб'єкта права?

- а) стан у шлюбі;
- б) підпал, що потяг за собою загибель чужого майна;

в) повинь, що потягла за собою загибель застрахованого майна.

13. За якими критеріями вирізняють правоутворюючі, правозмінюючі і правоприпиняючі юридичні факти?

а) за тривалістю існування фактичних обставин;

б) за правовими наслідками;

в) за вольовою ознакою.

14. Що являє собою об'єкт правовідносин?

а) це реальне (матеріальне або духовне) благо, на використання і охорону якого спрямоване суб'єктивне право і юридичний обов'язок;

б) це особа, до якої внаслідок вчинення правопорушення застосовуються примусові заходи;

в) це життєва обставина, з якою норма права пов'язує виникнення, зміну і припинення правовідносин.

15. Вкажіть на відмінність правовідносин від відносин, що виникають на основі норм моралі?

а) класова спрямованість;

б) гарантованість примусової сили держави;

в) індивідуальний характер;

г) вольовий характер.

16. Чи може бути обмежена дієздатність громадянина?

а) ні, не може ніколи;

б) може бути обмежена в судовому порядку;

в) може бути обмежена при наявності згоди громадянина;

г) може бути обмежена за згодою між громадянами.

Практичне завдання

1. Наведіть (письмово) приклади правовідносин, у яких Ви брали участь протягом трьох останніх днів. До якого виду вони відносяться? Які юридичні факти стали основою для їхнього виникнення, і що було об'єктом кожного із цих правовідносин?

Тема 24. Тлумачення норм права.

Самостійна робота (5 год.):

1. Роль Конституційного Суду України в тлумаченні норм Конституції України.
2. Ознаки й особливості норм права, які викликають необхідність тлумачення.
3. Мета тлумачення норм права в такій формі правореалізації, як застосування норм права.
4. Тенденції розвитку законодавства як предмета тлумачення за роки незалежності України.
5. Прийоми та правила тлумачення.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Що виступає предметом тлумачення в праві?

- а) закони і підзаконні нормативні акти;
- б) воля законодавця, виражена в нормі права;
- в) акт офіційного тлумачення.

2. Яка з перерахованих стадій не відноситься до процесу тлумачення норм права?

- а) правороз'яснювальна ініціатива;
- б) узагальнення юридичної практики;
- в) вироблення тексту роз'яснення;
- г) обговорення тексту Верховною Радою;
- д) ухвалення рішення в справі і його опублікування.

3. З яких елементів складається процес тлумачення норм права?

- а) правової психології і правової ідеології;
- б) підготовки і обговорення;
- в) з'ясування і роз'яснення.

4. Чим обумовлена необхідність тлумачення норм права?

- а) норма права носить загальний характер, а застосовувати її необхідно до конкретних життєвих ситуацій;

б) норми права містять безліч спеціальних термінів і оцінних понять;

в) всім перерахованим вище та тим, що законодавець нерідко при формулюванні нормативних приписів вживає вислів «тощо», «інші».

5. Що виступає об'єктом тлумачення в праві?

а) нормативно-правові акти;

б) правозастосовчі акти;

в) воля законодавця, виражена в нормі права.

6. У чому полягає значення тлумачення норм права?

а) сприяє правильній юридичній кваліфікації і застосуванню норм чинного законодавства;

б) сприяє встановленню прогалин і інших недоліків законодавства;

в) необхідна передумова зміцнення законності;

г) сприяє формуванню і підвищенню рівня правосвідомості громадян;

д) все перераховане вище.

7. Який спосіб тлумачення права полягає у з'ясуванні змісту правової норми за допомогою зіставлення її з іншими нормами і встановлення її зв'язків з ними, визначення місця цієї норми серед норм даної галузі права і навіть її місце у всій системі права?

а) історичний спосіб тлумачення права;

б) граматичний спосіб тлумачення права;

в) систематичний спосіб тлумачення права.

8. Хто виступає суб'єктом доктринального тлумачення норм українського права?

а) юристи-практики;

б) журналісти і письменники, що пишуть на юридичні теми;

в) науковці в сфері правознавства;

г) депутати Верховної Ради України;

д) Пленум Верховного Суду України.

9. Назвіть види тлумачення за обсягом, тобто залежно від співвідношення буквального значення тексту і дійсного, справжнього змісту юридичних норм:

а) буквальне, поширювальне, обмежувальне;

б) легальне і автентичне;

в) доктринальне і повсякденне.

10. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Правові акти, прийняті компетентними державними органами і посадовими особами і такі, що містять роз'яснення норм права»?

- а) правозастосовні акти;
- б) інтерпретаційні акти;
- в) нормативно-правові акти.

11. Яка ознака не відноситься до характеристики актів офіційного тлумачення норм права?

- а) мають державну обов'язковість;
- б) встановлюють нові норми права;
- в) містять роз'яснення про те, як варто розуміти і застосовувати діючі юридичні норми.

12. На які різновиди поділяються інтерпретаційні акти залежно від юридичної значимості?

- а) автентичні і легальні;
- б) конституційно-правові, цивільно-правові, кримінально-правові тощо;
- в) нормативні і казуальні.

Практичне завдання

У робочому зошиті скласти схеми:

1. Способів (прийомів) тлумачення (з'ясування) норм права.
2. Видів тлумачення юридичних норм за обсягом.

Тема 25. Реалізація норм права. Застосування норм права.

Самостійна робота (4 год.):

1. Відмінність між нормативно-правовими та інтерпретаційно-правовими актами.
2. Зміст та структура актів правозастосування.
3. Реалізація права як ефективний засіб досягнення мети правового регулювання.
4. Договір як основний вид правореалізаційних документів.
5. Техніка ведення договірної роботи.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

1. Визначення: «... – спрямована на реалізацію норм права державно-владна діяльність компетентних органів, що здійснюється у встановлених законом формах щодо прийняття індивідуальних правових рішень з конкретних юридичних справ» відповідає поняттю:

- a) правотворчість;
- b) інтерпретація;
- c) правозастосування;
- d) локальна нормотворчість.

2. Процес пізнання й оцінювання правових потреб суспільства й держави, формування та прийняття нормативно-правових актів уповноваженими суб'єктами в межах відповідних процедур, – це:

- a) правотворчість;
- b) правозастосування;
- c) інтерпретація;
- d) правореалізація.

3. Забезпечене державою втілення положень норм права у фактичній правомірній поведінці суб'єктів суспільних відносин, – це:

- a) правова поведінка;
- b) реалізація права;
- c) правотворчість;
- d) інтерпретація.

4. Індивідуальні правові акти-волевиявлення (рішення) уповноваженого суб'єкта права, що встановлює (змінює, припиняє) на основі юридичних норм права та обов'язки учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності конкретних осіб за скоєне ними правопорушення (рішення суду, постанова слідчого, протест прокурора тощо), – це:

- a) акти застосування норм права;
- b) інтерпретаційні акти;
- c) нормативно-правові акти;
- d) нормативні договори.

5. Процесуальний документ, який вирішує справу і відновлює порушені права, винесений судом у встановлений законом процесуальній формі на основі розгляду справи по суті, – це:

- a) судове рішення;
- b) виконавчий документ;
- c) інтерпретаційний акт;
- d) правотворчий акт.

6. Тип реалізації права, який здійснюється тоді, коли суб'єкти, яким адресовані норми права, поведяться так, як цими нормами наказано, – це:

- a) правозастосовний тип реалізації права;
- b) безпосередній тип реалізації права;
- c) самостійний тип реалізації права;
- d) немає правильної відповіді.

7. Тип реалізації права, який здійснюється тоді, коли, діяльності суб'єктів права щодо здійснення норм права виявляється недостатньо і потрібна участь державного органу, для того, щоб здійснити запропоноване нормами права, – це:

- a) правозастосовний тип реалізації права;
- b) безпосередній тип реалізації права;
- c) самостійний тип реалізації права;
- d) немає правильної відповіді.

8. Елемент юридичної техніки, що являє собою систему науково обґрунтованих і практично сформованих засобів і способів, що використовуються при створенні (підготовці та оформленні) правозастосовних (індивідуальних) актів, – це:

- a) правотворча техніка;
- b) правореалізаційна техніка;
- c) правозастосовна техніка;
- d) інтерпретаційна техніка.

9. Розрізняють такі типи реалізації права:

- a) безпосередній та другорядний;
- b) безпосередній та правозастосовний;
- c) основний та додатковий;
- d) загальний та факультативний.

10. За суб'єктним складом розрізняють такі форми правореалізації:

- a) загальна і спеціальна;
- b) основна і додаткова;
- c) індивідуальна і колективна;
- d) немає правильної відповіді.

Завдання

1. Встановіть порядок офіційного тлумачення норм права Конституційним Судом України.

2. Знайти та виправити помилку: «Аналогія закону – це вирішення конкретної справи за наявності прогалин в законодавстві та відсутності аналогічної правової норми, виходячи із принципів права в цілому або принципів галузі чи інституту певної галузі права».

3. Підготувати наукове повідомлення на тему «Договір як основний вид правореалізаційних документів».

4. Використовуючи рекомендовану для опрацювання літературу, письмово обґрунтувати відмінність акта правозастосування від нормативно-правового акта. Навести точки зору науковців з цього питання.

5. Скласти таблицю відмінностей застосування норм права від інших форм його реалізації.

6. Скласти таблицю за зразком:

<i>Техніка ведення договірної роботи</i>			
Техніко-юридичні вимоги до форми договору	Техніко-юридичні вимоги до змісту договору	Техніко-юридичні вимоги до структури договору	Стадії договірної роботи

Тема 26. Юридична діяльність. Юридична практика. Юридичний процес.

Самостійна робота (4 год.):

1. Особливості механізму процесуального регулювання: поняття, елементи.
2. Процесуальні правовідносини.
3. Особливості видів юридичного процесу.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

1. Юридична діяльність – це

а) система конкретних дій по охороні і захисту прав, свобод і законних інтересів особи, що здійснюються юристом-професіоналом і мають юридичні наслідки;

б) система конкретних дій по охороні і захисту прав, свобод і законних інтересів особи, що здійснюються будь-яким громадянином і не мають юридичних наслідків;

в) процесуальна діяльність органів державної влади.

2. Нормативно закріплена практична діяльність юристів по прийняттю, тлумаченню, реалізації і застосуванню правових приписів як єдність соціально-правового досвіду, що уже накопичений і ще накопичується – це

а) юридична діяльність;

б) юридичний процес;

в) юридична практика.

3. Структура юридичної практики:

а) динамічна частина, статична частина, комунікативна частина;

б) динамічна частина, статична частина, процесуальна форма;

в) принципи і норми права.

4. Юридичний процес – це:

а) нормативно закріплена практична діяльність юристів по прийняттю, тлумаченню, реалізації і застосуванню правових приписів як єдність соціально-правового досвіду, що уже накопичений і ще накопичується;

б) урегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їх процесуальних дій з підготовки, прийняття і документування

юридичних рішень загального та індивідуального характеру;

в) система конкретних дій по охороні і захисту прав, свобод і законних інтересів особи, що здійснюються юристом-професіоналом і мають юридичні наслідки.

5. Юридична справа – це:

а) процесуальна дія чи рішення посадової особи;

б) сукупність документів, зібраних разом і певним чином оформлених, які стосуються передбаченої нормами права певної життєвої обставини;

в) виключно слухання справи у суді.

6. Професійна юридична діяльність з видання, тлумачення і застосування правових приписів – це:

а) юридичний процес;

б) юридична діяльність;

в) юридична практика;

г) правозастосовна діяльність.

7. Суб'єктами юридичної практики є:

а) підозрюваний у вчиненні злочину;

б) адвокат;

в) здобувач вищої освіти юридичного ВНЗ, який проходить практику в юридичній фірмі;

г) третя особа у цивільному процесі, яка не заявила самостійних вимог щодо предмета спору.

8. Залежно від змісту виділяють наступні види юридичної практики (декілька відповідей):

а) правозастосовну;

б) регулятивну;

в) правоінтерпретаційну;

г) правотворчу;

д) судову;

е) охоронну.

9. Врегульований процесуальними нормами порядок діяльності компетентних державних органів, що полягає в підготовці, ухваленні і документальному закріпленні юридичних рішень загального або індивідуального характеру, – це:

а) правотворчий процес;

б) правозастосовний процес;

в) юридичний процес;

г) кримінальний процес.

10. Засоби, прийоми і правила підготовки юридичних актів:

а) юридична методологія;

б) юридична техніка;

в) юридична методика;

г) юридичні конструкції.

Письмове завдання:

1. Вкажіть компоненти є обов'язковими для кожній із стадій юридичного процесу.
2. Проаналізуйте вимоги до юридичного процесу.

Тема 27. Юридична техніка.

Самостійна робота (4 год.):

1. Історія розвитку юридичної техніки: зарубіжний історико-правовий досвід становлення юридичної техніки та історико-правовий аналіз зародження і розвитку юридичної техніки в Україні.
2. Правила оформлення посилань у нормативно-правових актах. Правила внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів.
3. Опублікування нормативних актів: значення, терміни, офіційні і неофіційні джерела, мова, обмежувальні грифи.
4. Відповідність нормативно-правового акта загальним принципам системи законодавства.
5. Зовнішня та внутрішня форма нормативно-правового акта.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Термінологічне завдання

Скласти термінологічний словник до теми.

Тестове завдання

1. Зміст юридичної техніки органічно пов'язаний із сутністю та ознаками:

- а) права;
- б) держави;
- в) техніки;
- г) політики.

2. Сукупність вихідних наукових підходів, способів і прийомів дослідження юридичної діяльності, результатом якої є складання юридичних документів, – це

- a) методологія юридичної техніки;
- b) галузева типізація;
- c) нормативна структуризація тексту закону;
- d) нормативна побудова.

3. Дотримання вимог (правил) формальної логіки, яке ґрунтується на логічно послідовному і незаперечливому викладі – це

- a) логіко-мовні прийоми;
- b) нормативна структуризація тексту закону;
- c) нормативна побудова;
- d) системна побудова.

4. Одним із головних засобів юридичної техніки є:

- a) розміщення нормативного матеріалу в певному порядку;
- b) системна побудова нормативного матеріалу;
- c) галузева типізація нормативного матеріалу;
- d) логіко-мовні прийоми нормативного матеріалу.

5. Сукупність прийомів і способів підготовки, розгляду, прийняття та обнародування проектів нормативно-правових, правозастосовних, інтерпретаційних актів, які забезпечують повне, просте, точне, економічне їх співвідношення з життєвими реаліями, волею нормодавця або інтерпретатора, – це:

- a) юридична техніка;
- b) правотворчість;
- c) правотлумачення;
- d) правозастосування.

6. Визначення: «... – це елементи правового акта, які призначені для відображення юридичних властивостей та (або) ідентифікації (позначення) нормативно-правового акта, не містять регулятивних положень (приписів) і забезпечують офіційний характер документа» відповідає поняттю:

- a) статті;
- b) пункти;
- c) реквізити;
- d) розділи.

7. Розрізняють такі види юридичної техніки:

- a) законодавча техніка;
- b) техніка систематизації нормативно-правових актів;
- c) техніка обліку нормативно-правових актів;
- d) усі відповіді правильні.

8. Оберіть три правильні варіанти відповіді. Правила розташування структурних одиниць тексту

- a) усі структурні одиниці нормативно-правового акта мають мати наскрізну нумерацію;
- b) за змогою всі великі структурні одиниці мають мати спеціальні заголовки, для швидкого і легкого орієнтування в нормативному матеріалі;
- c) нормативний матеріал має бути розміщений так, щоб більш важливі приписи передували менш важливим
- d) усі структурні одиниці прикладних аспектів професійної юридичної діяльності для легкого орієнтування в нормативному матеріалі;
- e) елементи формально-структурних аспектів теорії права, а також чинного права для швидкого орієнтування в нормативному матеріалі;
- f) ступені досконалості форми, структури і мови права для швидкого і легкого орієнтування в нормативному матеріалі.

9. Оберіть три види способів юридичної техніки

- a) способи структурування;
- b) способи логічного викладу;
- c) способи мовного викладу;
- d) способи формування;
- e) способи узагальнення;
- f) способи розробки;
- g) способи конструювання.

10. Оберіть три правильні варіанти відповіді. Юридична техніка багатоаспектна категорія для вираження:

- a) прикладних аспектів професійної юридичної діяльності;
- b) формально-структурних аспектів теорії права, а також чинного права;
- c) ступеня досконалості форми, структури і мови права;
- d) усіх структурних одиниць нормативно-правового акта;

е) всіх великих структурних одиниць, які мають мати спеціальні заголовки;

ф) нормативний матеріал, який розміщений так, щоб більш важливі приписи передували;

г) елементів формально-структурних аспектів теорії права, а також чинного права менш важливим.

Завдання

1. Користуючись рекомендованою літературою, наведіть приклади п'яти різних дефініцій «юридична техніка» із зазначенням науковців, які їх обґрунтували.

2. Підготуйте есе на тему: «Підходи до розуміння юридичної техніки в країнах романо-германської системи права».

Тема 28. Правова поведінка. Правопорушення.

Самостійна робота (4 год.):

1. Поняття та ознаки правопорушення як протиправної поведінки.

2. Класифікація правопорушень. Злочини і проступки.

3. Причини і умови виникнення правопорушень.

4. Шляхи подолання правопорушень.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Який різновид юридично значимої поведінки визначається даною дефініцією: «Суспільно необхідна, бажана або припустима з погляду інтересів особистості і держави поведінка суб'єктів права, що відповідає юридичним нормам, що гарантується і охороняється державою»?

а) протиправна поведінка;

б) правомірна поведінка;

в) юридично нейтральна поведінка.

2. На які різновиди поділяється правомірна поведінка залежно від ступеня активності суб'єктів права?

- а) активна, пасивна, звичайна;
- б) дія, бездіяльність;
- в) дотримання, виконання, використання.

3. Підберіть поняття до даного визначення: «Суспільно шкідливе, протиправне і винне діяння деліктоздатної особи, що в якості юридичного факту є підставою для покладання правової відповідальності»:

- а) злочин;
- б) правопорушення;
- в) правореалізуюча поведінка.

4. Чим відрізняються адміністративні проступки від дисциплінарних?

- а) за суб'єктом, що покладає юридичну відповідальність;
- б) ступенем суспільної небезпеки;
- в) протиправним характером.

5. Які критерії необхідно враховувати при визначенні ступеня суспільної небезпеки правопорушення?

- а) значимість регульованих правом суспільних відносин, що стали об'єктом протиправного посягання;
- б) спосіб, час, місце вчинення протиправного діяння;
- в) особистість правопорушника;
- г) розмір заподіяного збитку;
- д) усе перераховане вище.

6. Підберіть належне поняття до наступного визначення: «Юридична конструкція, що включає в себе сукупність необхідних і достатніх елементів об'єктивного і суб'єктивного характеру, наявність яких дозволяє визнати діяння правопорушенням, а особу, що його вчинила, притягнути до юридичної відповідальності»:

- а). юридичний склад;
- б) склад правопорушення;
- в) склад правовідносин.

7. Чим характеризується діяння, вчинене із прямим умислом?

а) особа усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, передбачає настання суспільно шкідливих наслідків і бажає їх настання;

б) особа усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, передбачає настання суспільно шкідливих наслідків, не бажає, але свідомо допускає їх настання;

в) особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але легковажно розраховує на їх запобігання.

8. Що являє собою об'єктивно протиправне діяння?

а) соціально шкідлива поведінка, вчинена безвинно;

б) поведінка, що не наносить шкоди, але вчинювана з порушенням правових приписів;

в) соціально шкідливе поведінка, що порушує вимоги юридичних норм.

9. Який компонент складу правопорушення містить у собі наступні елементи: 1) діяння як акт вольової поведінки; 2) шкідливий результат діяння; 3) причинний зв'язок між діянням і результатом?

а) об'єктивна сторона правопорушення;

б) суб'єктивна сторона правопорушення;

в) об'єкт правопорушення.

10. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Сукупність соціальних і біологічних факторів, що детермінують правопорушення»?

а) об'єкти правопорушення;

б) причини правопорушень;

в) об'єктивна сторона правопорушення.

Практичне завдання

Визначте, чи є правопорушеннями наступні вчинки здобувачів вищої освіти:

а) невиконання навчальних завдань викладача;

б) пропуски семінарських занять без поважних причин;

в) незадовільна відповідь на іспиті.

Якщо такі вчинки (або який-небудь із них) є правопорушеннями, то до якого виду вони відносяться? Розкрийте їх об'єктивну і суб'єктивну сторони.

Проаналізуйте причини таких правопорушень окремих здобувачів вищої освіти Вашого курсу і запропонуєте шляхи нейтралізації, усунення таких порушень.

Тема 29. Юридична відповідальність.

Самостійна робота (4 год.):

1. Конституційно-правова відповідальність.
2. Адміністративна відповідальність.
3. Цивільно-правова відповідальність.
4. Дисциплінарна та матеріальна відповідальність.
5. Особливості кримінальної відповідальності.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. Яке поняття характеризується як вимога (обов'язок) до майбутньої активної, ініціативної, свідомої правомірної діяльності суб'єктів права?

- а) позитивна юридична відповідальність;
- б) ретроспективна юридична відповідальність;
- в) соціальна відповідальність.

2. Підберіть поняття до даного визначення: «Виникаючі у зв'язку із правопорушенням особливі правовідносини між державою в особі її спеціальних органів і правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнавати передбачених законом несприятливих наслідків за вчинене правопорушення»:

- а) моральна відповідальність;
- б) політична відповідальність;
- в) юридична відповідальність.

3. Яка з перерахованих ознак не відноситься до характеристики юридичної відповідальності?

а) відповідальність – це вид і державний примусовий захід, пов'язаний зі штрафними і іншими додатковими позбавленнями;

б) відповідальність спрямована на відновлення порушеного суб'єктивного права;

в) характер і обсяг додаткових несприятливих наслідків виникає і реалізується тільки на основі, у межах юридичної норми і визначається санкціями правових норм;

г) здійснюється в спеціальних процесуальних формах.

4. Як співвідносяться правопорушення і юридична відповідальність?

а) як причина і наслідок;

б) як юридичний факт і регулятивні правовідносини;

в) як форма і зміст.

5. У чому полягає відмінність юридичної відповідальності від інших видів державного примусу - заходів примусу, заходів припинення і заходів захисту?

а) відповідальність звернена, насамперед, до уповноваженої особи і спрямована на забезпечення її інтересів;

б) відповідальність звернена, насамперед, до правопорушника і настає лише при наявності правопорушення;

в) відповідальність спрямована на забезпечення правопорядку і законності.

6. Назвіть нормативну підставу правової відповідальності:

а) акт застосування права;

б) норма закону, що передбачає можливість відповідальності;

в) склад правопорушення.

7. Як співвідносяться цілі і функції юридичної відповідальності?

а) як кінцевий результат і напрямок її досягнення;

б) як наслідок і причина;

в) це тотожні поняття;

г) мета більш широке поняття, чим функція юридичної відповідальності.

8. Назвіть основні функції юридичної відповідальності:

а) регулятивна і охоронна;

б) каральна (штрафна) і виховна;

в) правоохоронна і соціальна.

9. Який принцип юридичної відповідальності припускає відповідність заходу впливу, що обирається у відношенні правопорушника, цілям юридичної відповідальності?

- а) принцип справедливості;
- б) принцип гуманізму;
- в) принцип доцільності.

10. Чим поняття «звільнення від юридичної відповідальності» відрізняється від поняття «виключення юридичної відповідальності»?

а) звільнення припускає зняття обов'язку перетерплювати заходи державно-примусового впливу за вчинене правопорушення, а виключення – неприпустимість правової відповідальності, тому що відсутній склад правопорушення.

б) звільнення припускає неприпустимість юридичної відповідальності, тому що відсутній склад правопорушення, а виключення – зняття обов'язку перетерплювати передбачені законом несприятливі наслідки за вчинене правопорушення.

в) «звільнення від юридичної відповідальності» і «виключення юридичної відповідальності» являють собою тотожні поняття.

11. У якому випадку має місце виключення юридичної відповідальності у відповідності до українського законодавства?

- а) необхідна оборона;
- б) амністія;
- в) помилування.

12. У якому випадку особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності за вчинене протиправне діяння?

- а) особа вчинила протиправне діяння під психічним або фізичним примусом;
- б) особа вчинила протиправне діяння усвідомлено;
- в) протиправне діяння вчинене особою в стані сильного душевного хвилювання.

Практичне завдання

Підготуватися і взяти участь у дискусії на тему: «Позитивна юридична відповідальність: правова реальність або наукова концепція»?

Тема 30. Правова система. Основні типи правових систем сучасності.

Самостійна робота (4 год.):

1. Особливості правової системи України.
2. Явища конвергенції та дивергенції правових сімей та правових систем сучасності.
3. Тенденції розвитку правової системи України.
4. Правова глобалізація і правові системи сучасності.
5. Трансформація національної правової системи.

Практичні завдання для самостійної роботи:

Тестове завдання

З метою закріплення отриманих знань з даної теми дати відповідь в робочому зошиті на наступні тести:

1. До якого поняття відноситься наступне визначення: «Сукупність взаємозалежних, погоджених і взаємодіючих правових засобів, що регулюють суспільні відносини, а також елементів, що характеризують рівень правового розвитку тієї або іншої країни»?

- а) система права;
- б) правова система;
- в) система законодавства.

2. Підберіть відповідне поняття до наступного визначення: «Сукупність взаємозалежних рис правових систем, що відповідають певній суспільно-економічній формації, що характеризуються єдністю економічної основи і класової сутності»:

- а) форма права;
- б) правова сім'я;
- в) тип права.

3. Яка категорія служить для позначення відносної єдності правових систем, що мають подібні юридичні ознаки, і відображає ті особливості названих систем, які обумовлені подібністю їхнього конкретно-історичного розвитку: структури, джерел, інститутів і галузей, правової культури?

- а) національна правова система;
- б) група правових систем;

в) правова сім'я.

4. Назвіть тип права, характерними рисами якого є: закріплення особистої залежності селян; становий характер; партикуляризм; відкритий позаекономічний примус мас; наявність значної кількості норм канонічного права:

- а) сучасне право;
- б) буржуазне право;
- в) феодальне право.

5. Назвіть тип права, при якому представники певного класу не визнавалися суб'єктами права:

- а) феодальне право;
- б) рабовласницьке право;
- в) буржуазне право.

6. У якому типі права вперше (історично) було закріплено принцип формальної правової рівності?

- а) у сучасному праві;
- б) у буржуазному типі права;
- в) у феодальному праві.

7. Які характерні риси притаманні романо-германській (континентальній) правовій системі?

- а) основне джерело права – доктрина;
- б) рецепція (сприйняття, запозичення) римського права. Основні джерела права – нормативні акти. Розподіл на приватне і публічне;
- в) за судовими органами, згідно законів, визнається право на нормотворчість.

8. Назвіть характерні риси англо-саксонської правової системи:

- а) розподіл на приватне і публічне право;
- б) основне джерело права – нормативний акт;
- в) перевага права, створеного судами (право судової практики). Основні джерела права – прецеденти (судові і адміністративні).

9. Характерними ознаками мусульманського права є:

- а) перевага права, створеного судами. Основні джерела права – прецеденти (судові і адміністративні);
- б) рецепція римського права. Основні джерела права – нормативні акти;
- в) система норм, яка у тій чи іншій мірі санкціонована і підтримувана теократичною державою і яка охоплює всі сфери

соціального життя. Дійсним джерелом права є праці вчених-юристів. Відсутній розподіл права на приватне і публічне.

10. У чому складається специфіка української правової системи?

- а) основним джерелом права є правовий прецедент;
- б) включає кілька правових систем;
- в) не визнається розподіл права на приватне і публічне.

Практичне завдання

Здійснити порівняльний аналіз романо-германської і англо-саксонської правових сімей. Скласти в робочому зошиті відповідну таблицю.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Базова література

1. Загальна теорія держави і права: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік та ін.]; За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2010. 583 с.
2. Загальна теорія права: підруч. / За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваїте, 2015. 392 с.
3. Загальна теорія права: підруч. / О. В. Петришин та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
4. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести. К.: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.
5. Онищук І. І. Правовий моніторинг: проблеми методології, теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ – Дрогобич: Коло, 2017. 512 с.
6. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах: монографія. 2-ге вид., стер. Харків: Право, 2019. 226 с.
7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Вид. 10-е, доповнене. Л.: Край, 2008. 220 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник / Харк. нац. ун-т внутр. справ. 4-те вид., доповн. і переробл. К.: Прав. єдність, 2014. – 524 с.
9. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
10. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. К.: «Хай-Тек Прес», 2020. 296 с.
11. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

12. Теорія держави і права: навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи . Міжнародний гуманітарний ун-т. Одеса, 2021. 193 с.

13. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

Допоміжна література

1. Андрусак Т.Г. Теорія держави і права / Фонд сприяння розвитку укр. правової думки та пропаганди державницьких традицій «Право для України». Львів, 1997. 200 с.

2. Антологія української юридичної думки: В 6 т. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України / Ю.С. Шемшученко (заг.ред.), В.Д. Бабкін (упоряд.), І.Б. Усенко (відп. ред.) К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2002. Т.1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. 568 с.

3. Бабкіна О.В., Волинка К.Г. Теорія держави і права у схемах і визначеннях: Навч. посібник / Міжрегіональна академія управління персоналом. К.: МАУП, 2004. 144 с.

4. Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарєв В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків : ХНУВС, 2021. 108 с.

5. Васильєв А.С., Борщевський І.В., Іванов В.В., Канзафарова І.С., Притченко Р.С., Труба В.І. Теорія права і держави: Підручник. Х.: Одіссей, 2007. 447 с.

6. Ведерніков Ю.А., Грекул В.С. Теорія держави і права: Навч. посіб. для підгот. до держ. іспиту / МВС України; Юридична академія. Д., 2002. 120 с.

7. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права: Академічний курс. Підручник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 253 с.

8. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави і права: Підручник. Л.: Новий Світ-2000, 2005. 583 с.

9. Калюжний Р.А., Тимченко С.М., Пархоменко Н.М., Легуша С.М. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. К.: Видавець Паливода А.В., 2007. 296 с.

10. Карпунов В.М. Теорія держави і права: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Луганська академія внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України. 2-ге вид. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. 208 с.

11. Каткова Т. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. у визначеннях і таблицях. 2-ге вид., допов. Харків : Право, 2020. 96 с.

12. Лисенков С.Л., Колодій А.М., Тихомиров О.Д., Ковальський В.С. Теорія держави і права: Підручник / С.Л. Лисенков (ред.). К.: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.

13. Онищук І. І. До проблеми співвідношення норми права та статті закону. Правове регулювання суспільства та проблеми теорії держави і права: матер. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, листопад-грудень 2012 р.). Івано-Франківськ: Лабор. акад. дослідж. прав. регул. та юрид. техніки, 2012. С. 8–10.

14. Онищук І. І. Логічна схема письмового викладу законодавчого акта. Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття: матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Кривий Ріг, 9 лист. 2018 р.). Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2018. С. 281–283.

15. Онищук І. І. Правова цифровізація як інтегральний метод формалізації права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2020. №6. С. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.06.05>

16. Онищук І. І. Правовий моніторинг: теоретичні та прикладні засади: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01; Національна академія внутрішніх справ. К., 2018. 553 с.

17. Онищук І. І. Принцип юридичної визначеності (legal certainty) у рішеннях Конституційного Суду України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. №5. С. 60–67. DOI: <https://doi.org/10.32886/10.32886/instzak.2021.05.07>

18. Онищук І. І. Співвідношення норм міжнародного права і біомедичної етики як систем регулювання суспільних відносин. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. №2. С. 66–73. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.02.07>

19. Онищук І. І. Термінологія нормативно-правового акта. Право і безпека. 2010. № 5 (37). С. 25–29.

20. Онищук І. І. Техніка документального вираження змісту нормативно-правового акта. Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. Хмельницький, 2011. С. 63–66.

21. Онищук І. І. Техніка юридичного письма: понятійно-категоріальний апарат. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 3 (74). С. 87–94.

22. Онишук І. І., Бойко Г. І. Логіка юридичного конструювання. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. 2015. №11. С. 38–44.

23. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. для студ. ВНЗ / Київський національний ун-т внутрішніх справ. К.: Істина, 2007. 336 с.

24. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. 10-те вид., допов. Львів: Край, 2009. 224 с.

25. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник для студ. вищ. навч. закладів / Національний ун-т внутрішніх справ. 2-ге вид. Х.: Консум, 2005. 656 с.

26. Скірський І.В. Теорія держави і права: Навч. посіб. Вінниця, 2006. 292 с.

27. Сухонос В.В. Теорія держави і права: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Суми: Університетська книга, 2005. 536 с.

28. Теліпко В.Е. Універсальна теорія держави і права: Підручник. К.: Біноватор, 2007. 512 с.

29. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

30. Теорія держави і права. Збірник тестових завдань. Частина І: Навч.-метод. посібник. / Боняк В.О., Лантух І.С., Сердюк І.А., Христова Ю.В. Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 60 с.

31. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика: монографія / О. О. Уварова. Харків: «Друкарня МАДРИД», 2012. 196 с. Федоренко Г.О. Теорія держави і права: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. К.: КНЕУ, 2006. 232 с.

32. Федоренко Т.М. Теорія держави і права: Метод. рек. / Національний ун-т кораблебудування ім. Адмірала Макарова. Миколаїв: НУК, 2006. 40 с.

33. Юхимюк О.М. Навчальна програма з курсу «Теорія держави і права» / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Юридичний факультет. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 21 с.

34. Alexander G. S. Interpreting Legal Constructivism. *Cornell L. Rev.* 1985. № 71. 249 p. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4438&context=clr>
35. Barack-Erez Daphne. The doctrine of legitimate expectations and the distinction between thereliance and expectation interests. *European Public Law.* 2005. Vol. 11 (4). URL: <http://www.tau.ac.il/law/barakerez/articals/legitimate.pdf>.
36. Barker S., Anderson E. Cinderella at the Ball: Legislative Intent in Canadian Courts. *Canadian parliamentary review.* Summer 2015. P. 15–21.
37. Bix B. H. *Legal Interpretation and the Philosophy of Language.* Edited by Lawrence M. Solan and Peter M. Tiersma. *Oxford Handbook of Language and Law.* 2012. P. 145–155. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199572120.013.0011
38. *Black's Law Dictionary.* Eighth edition / editor in Chief B. A. Garner. St.Paul: Thomson-West, 2007. 1810 p.
39. Bomhoff J. *Balancing Constitutional Rights: The Origins and Meanings of Postwar Legal Discourse.* Cambridge University Press. 2013. P. 72–137.
40. Breyer S. On the uses of legislative history in interpreting statutes. *South California Law Review.* 1992. Vol. 65. P. 845–859.
41. Chesterman S. An International Rule of Law? *The American Journal of Comparative Law.* 2008. Vol. 56. No. 2. Pp. 331–361.
42. Dicey A.V. *Introduction to the Study of the Law of the.* Indianapolis: Liberty Classics, 1982. 436 p.
43. Endicott T. A. O. The Impossibility of the Rule of Law. *Oxford Journal of Legal Studies.* 1999. Vol. 19. P. 1–18.
44. Eskridge W. N. Jr. The New Textualism. *UCLA Law Review.* 1990. Vol. 37. pp. 621–691.
45. European commission for democracy through law (Venice commission). Report on the rule of law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011). Strasbourg, 4 April 2011. 16 p. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e)

46. Fallon R. H. Jr. The Meaning of Legal “Meaning” and Its Implications for Theories of Legal Interpretation. *The University of Chicago Law Review*. 2015. Vol. 82(3). P. 1235–1308.

47. Fitzmaurice G. The Law and Procedure of the International Court of Justice: Treaty Interpretation and Certain other Treaty Points. *British Year Book of International Law*. 1951. Vol. 28. P. 1–28.

48. Fleischer H. European Legal Methodology: Current Position and Future Perspectives – Europäische Methodenlehre: Stand und Perspektiven. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. 2011. Vol. 75. Num. 4. S. 700, 705.

49. Fuller Lon. *Legal fictions*. Stanford University Press. 1967. 142 p.

50. Gadamer H. G., *Vérité et méthode: Les grandes lignes d’une herméneutique philosophique*. Transl. P. Fruchon, J. Grondin and G. Merlio. Paris: Ed. du Seuil, 1996. 533 p.

51. Gianformaggio L. *Lógica y argumentación en la interpretación jurídica o tomar a los juristas intérpretes en serio [Logica e argomentazione nell’interpretazione giuridica ovvero i giuristi interpreti presi sul serio]*. Doxa. Cuadernos de filosofía del Derecho. 1987. №4. P. 87–108.

52. Grabert A. *Dynamic Interpretation in International Criminal Law: Striking a Balance between Stability and Change*. München: Herbert Utz Verlag, 2015. 244 p.

53. Gribnau H. *Legal Certainty: A Matter of Principle. Retroactivity of Tax Legislation*. May 2013. Tilburg Law School Research Paper No. 12/2014. P. 69–93. URL: <https://ssrn.com/abstract=2447386>

54. Groussot X. *General Principles of Community Law*. Groningen: Europa Law Pub, 2006. 498 p.

55. Harašić Ž. More about teleological argumentation in law. *Pravni vjesnik*. 2015. 31 (3/4). S. 23–49.

56. Hart H.L.A. *Theory and Definition in Jurisprudence*. The Aristotelian Soc. 1955. Vol. 29. P. 213–264.

57. Łętowska E. *Pozaprocesowe znaczenie uzasadnień sądowych*. Państwo i Prawo. 1997. №5. S. 3–17.

58. Liżewski B. *Application of Law in the Legal Order of the Council of Europe*. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2015. Vol. 24. No. 2. 86 p.

59. Lücke H. *Statutes and the Intention of the Lawmaker as the Ultimate Guide to their Applicability: History and Prospects*. *Supreme Court History Program Yearbook*. 2010. 24 p.

60. Maduro M. P. Interpreting European Law: Judicial Adjudication in a Context of Constitutional Pluralism. *The European Journal of Legal Studies*. 2007. 1 (2). P. 1-21. URL: [https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/7707/](https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/7707/EJLS_2007_1_2_8_POI_EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

EJLS_2007_1_2_8_POI_EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y

61. Maringele S. *European Human Rights Law. The work of European Court of Human Rights illustrated by an assortment of selected cases*. Hamburg: Anchor Academic Publishing, 2014. 144 p.

62. McLeod I. Literal and Purposive Techniques of Legislative Interpretation: Some European Communities and English Common Law Perspectives. *Brooklyn Journal of International Law*. 2004. Vol. 29. №3. P. 1109–1134.

63. Mellinkoff, D. *The Language of the Law*. Boston, Toronto: Little, Brown and Company, 1963. 526 p.

64. Minnikes I. A., Minnikes I. V. Historical interpretation in law: content and types. *Pravoprименenie = Law Enforcement Review*. 2022. Vol. 6, no. 2. P. 5–18. DOI: 10.52468/2542-1514.2022.6(2).5-18.

65. Murray J. L. *Comparative Law Method. Report. Actes du colloque pour le cinquantième anniversaire des Traités de Rome. 2 session: Le système juridictionnel*. P. 39–47. URL: https://curia.europa.eu/common/dpi/col_murray.pdf

66. Onyshchuk I. I. Independence of Constitutional Justice Bodies as a Prerequisite for the Rule of Law. *Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 27 квітня 2023 р.). Ужгород, 2023. Ч. II. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2023. P. 125–129. DOI: 10.36059/978-966-397-298-5-110*

67. Packeiser K. *The general theory of terminology: a literature review and a critical discussion*. Copenhagen: Copenhagen Business School, 2009. 84 p.

68. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition + GRATIS Outline Edition*. Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law (Acquis Group) (Author), edited by: Christian Von Bar, Eric Clive, Hans Schulte-Nolke. Sellier European Law Publishers, 2009. 6100 pp.

69. Sager J. C. *A practical course in terminology processing: with a bibliography by Blaise Nkwenti-Azeh*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins Publishing Company, John, 1990. 254 p.

70. Schauer F. Legal Fictions Revisited. Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper. 2011. №29. URL: papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1923314

71. Shecaira F. P. Sources of Law Are not Legal Norms. Ratio Juris. 2014. 16 p.

72. Shutak I. D. Onyshchuk I. I. Comprehensive approach to perception of law in the context of doctrinal views. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2021. 28(4), 42–50. DOI: 10.37635/jnalsu.28(4).2021.42-50

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm>

2. Наукова бібліотека ім. М.Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка www.library.univ.kiev.ua

3. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>

4. Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. Національна бібліотека Франції <http://www.bnf.fr/>

6. Національна Парламентська бібліотека України <http://www.nplu.kiev.ua/>

7. Німецькі бібліотеки <http://www.ddb.de/>

8. Українська правнича фундація <http://www.ulf.com.ua/>

9. Центр європейського і порівняльного права <http://www.ecle.gov.ua/>

10. Центр розвитку українського законодавства <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>

11. Юридична бібліотека Школи права Йелльського університету <http://www.law.yale.edu/library/>